

Univerza
v Ljubljani
Fakulteta
za gradbeništvo
in geodezijo

Jamova cesta 2
1000 Ljubljana, Slovenija
<http://www3.fgg.uni-lj.si/>

DRUGG – Digitalni repozitorij UL FGG
<http://drugg.fgg.uni-lj.si/>

V zbirki je izvirna različica izdajatelja.

Prosimo, da se pri navajanju sklicujete na bibliografske podatke, kot je navedeno:

University
of Ljubljana
Faculty of
*Civil and Geodetic
Engineering*

Jamova cesta 2
SI – 1000 Ljubljana, Slovenia
<http://www3.fgg.uni-lj.si/en/>

DRUGG – The Digital Repository
<http://drugg.fgg.uni-lj.si/>

This is a publisher's version PDF file.

When citing, please refer to the publisher's bibliographic information as follows:

Simoneti, M., Zavodnik - Lamovšek, A. 2009. Prostor za vsakdanjo rabo : širimo znanje za sodelovanje pri urejanju prostora. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor: 53 str.

PROSTOR

ZA VSAKDANJO RABO

Širimo znanje za sodelovanje
pri urejanju prostora

PROSTOR ZA VSAKDANJO RABO

Širimo znanje za sodelovanje pri urejanju prostora

Avtorici:	Maja Simoneti, Alma Zavodnik Lamovšek
Zasnova likovne opreme:	Urška Kranjc, Daniel Gerbec
Prelom:	Daniel Gerbec
Ilustracije:	Daniel Gerbec
Lektoriranje:	Generalni sekretariat vlade, Sektor za prevajanje in lektoriranje
Založilo:	Ministrstvo za okolje in prostor Dunajska cesta 48, 1000 Ljubljana, Slovenija www.mop.gov.si
Produkcija:	Trajekt, Zavod za prostorsko kulturo www.trajekt.org
Tisk in priprava za tisk:	Pro Grafika
Naklada:	1000 izvodov

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

71

SIMONETI, Maja
Prostor za vsakdanjo rabo : širimo znanje za sodelovanje v urejanju prostora / [avtorici Maja Simoneti, Alma Zavodnik Lamovšek]. - Ljubljana : Ministrstvo RS za okolje in prostor, Direktorat za prostor, 2009

ISBN 978-961-6276-42-9

1. Gl. stv. nasl. 2. Zavodnik Lamovšek, Alma

247652864

Vsebina

Predgovor	2
Uvod	3
I PROSTOR IN MI	
1 Potrebe družbe	6
2 Izzivi trajnostnega razvoja	8
3 Razvoj in varstvo prostora	10
– Potrebe po stanovanjih	12
– Razvoj gospodarstva in delovna mesta	14
– Promet in potovalne navade	16
– Poselitev in naselja	18
– Načrtovanje rabe prostora	19
– Rekreativna, prosti čas in turizem	20
– Kulturna krajina in kulturna dediščina	22
– Ohranjanje narave in biodiverzitete	24
– Ravnanje z odpadki in vpliv na okolje	26
II LJUDJE V PROSTORU	
4 Sprejemanje odločitev o razvoju v prostoru	30
5 Kdo sodeluje pri pripravi načrtov in rešitev	31
6 Vključevanje javnosti v urejanje prostora	34
7 Zakonsko opredeljeno sodelovanje javnosti	36
8 Kdaj je dobro sodelovati?	37
III O PRAVILIH UREJANJA PROSTORA	
9 Od zgoraj navzdol – sistem prostorskega načrtovanja	40
10 Od spodaj navzgor – odgovornost občine	42
11 Prostorski dokumenti in načrti	44
12 Omejitve v prostoru	47
13 Pomen prostorskega načrtovanja in kaj delajo prostorski načrtovalci	48
14 Kako pa Evropa	50
In za bolj radovedne ...	53

Predgovor

Publikacija, ki jo držite v rokah, ponuja celovit vpogled v ključne vsebine prostorskega razvoja in urejanja prostora. Obravnava temeljna vprašanja urejanja prostora z lokalne in državne ravni, pa tudi z vidika vloge posameznika. Ponuja temeljne informacije o delovanju sistema urejanja prostora in njegovih ključnih dokumentih.

Posamezniki se običajno z urejanjem prostora najbolj neposredno srečujejo pri pridobivanju gradbenega dovoljenja ali iskanju stanovanja. Kolikšen vpliv ima na življenje ljudi prostorsko načrtovanje, ugotavljajo predvsem takrat, ko se, denimo, spoprijemajo s čezmernim hrupom ob cestah, težavami s parkiranjem v naseljih in mestih, iskanjem primerne prostora za igro z otroki, iskanjem mirnega kotička za počitek na toplem popoldanskem soncu in še zlasti takrat, ko posegi v prostor bistveno vplivajo na kakovost njihovega življenja. Urejanje prostora ima v življenju posameznika veliko večjo vlogo, kot se je v resnici zaveda.

Kakovost zraka in pitne vode v mestih in na podeželju, privlačnost ulic, trgov, sosesk, mest in naselij, urejenost zelenic, parkov in drugih javnih površin, dovolj stanovanj in njihova ustrezna lega, dostopnost do delovnih mest, bližina vrtcev in drugih izobraževalnih ustanov, javnih služb, storitev in trgovin, učinkovit javni promet, razpoložljivost športnih in rekreacijskih površin za oddih pomembno vplivajo na kakovost življenja skupnosti in posameznika. Vse to pa je zelo povezano s prostorskim načrtovanjem.

Ravno sistem urejanja prostora omogoča usklajevanje različnih zahtev in potreb v prostoru, da bi se ohranila kakovost ter omogočile razvojne možnosti ob pripravi ali spremembi prostorskih načrtov lokalnih skupnosti. Žal se posamezniki tega premalo zavedajo. Zato želimo s to publikacijo vsebine približati ljudem, ki se s prostorom ne ukvarjajo poklicno, jih spodbuditi k razmišljanju o prostoru in o tem, kako pri njegovem urejanju dejavno sodelovati.

*Karl Erjavec
minister za okolje in prostor*

Uvod

Podrobnosti urejanja prostora, ki vključuje načrtovanje, graditev, rabo, vzdrževanje in prenovu, so širši javnosti manj znane in težje razumljive. S to publikacijo želimo bralcem ponuditi možnost, da se seznanijo z osnovnimi pojmi in vsebinami in tako postanejo, kot občani, lastniki zemljišč in nepremičnin, kot investitorji in politiki, ozaveščeni partnerji pri urejanju prostora. Trdno namreč verjamemo, da smo za urejen prostor odgovorni vsi in da moramo zato, deliti skupno zavezo za odgovornost do prostora kot omejene dobrine in skupne vrednote. Želimo si, da bi naše ravnanje v prostoru bolj zavestno ustvarjalo urejeno podobo skupnega življenjskega prostora.

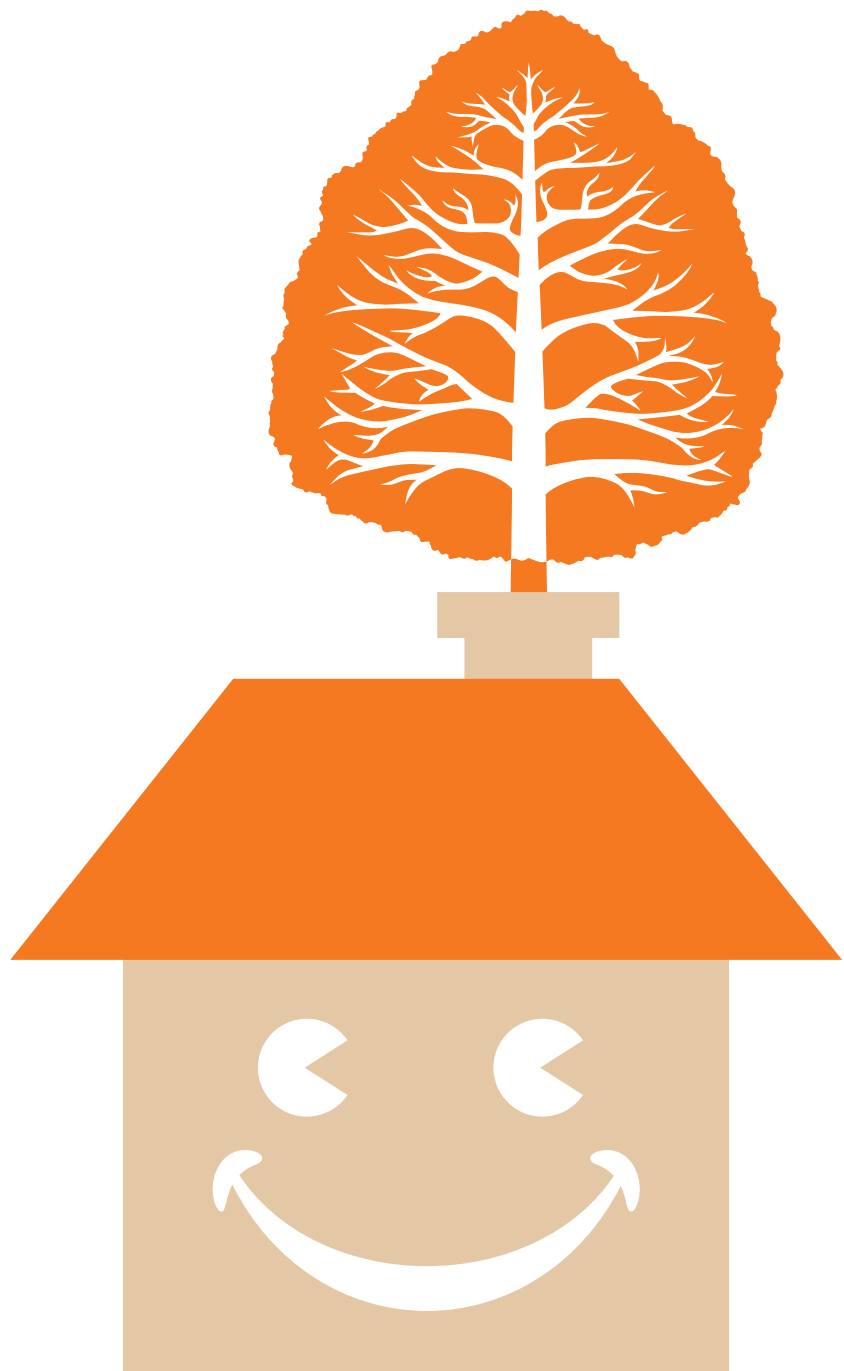
Človekov razvoj od nekdaj spremljajo bitke za prostor. Velike osvajalne vojne in mali sosedski prepiri o drevesu na meji med dvema vrtovoma so – podobno kakor burne razprave o gradnji vetrnih elektrarn – poskusi, da bi uskladili razvojne namere s prostorskimi možnostmi. Zanimivo je, kako redko in slabo se zavedamo potrebe po usklajevanju razvoja v prostoru, pa čeprav nas le-ta v življenju stalno spremlja. Hiše in ulice, ki jih uporabljamo vsak dan, se nam zdijo samoumevne tako kakor gozd na hribu in voda v potoku. In vendar je stanje v prostoru posledica mnogih posamičnih odločitev, ki morajo biti med seboj dobro usklajene, da prostor postane uporaben, da »deluje« in postane prijetno bivalno okolje.

Danes vemo, da ne vojne, ne sodišča, ne dobri načrti, ne referendumi ne pomagajo tako, kakor lahko pomaga pravočasno usklajevanje pričakovanj, potreb in interesov udeležencev, kot so investitorji, prebivalci, lastniki, javne službe in drugi. Za usklajevanje interesov si prizadevamo tudi s tem, da v procese oblikovanja razvojnih predlogov in odločanja o razvoju v prostoru vključujemo uporabnike. Prostorsko in okoljsko ozaveščeni uporabniki so za dobre rešitve in odločitve v prostoru prav tako pomembni kakor drugi udeleženci.

Zato je pomembno, da so uporabniki na prevzem svoje vloge pri urejanju prostora pripravljeni. Ta knjižica si prizadeva, da bi znanje o urejanju prostora, predvsem pa poznavanje možnosti za soudeležbo v postopkih, povezanih z odločanjem pri urejanju prostora, postalo dostopno čim širšemu krogu prebivalcev.

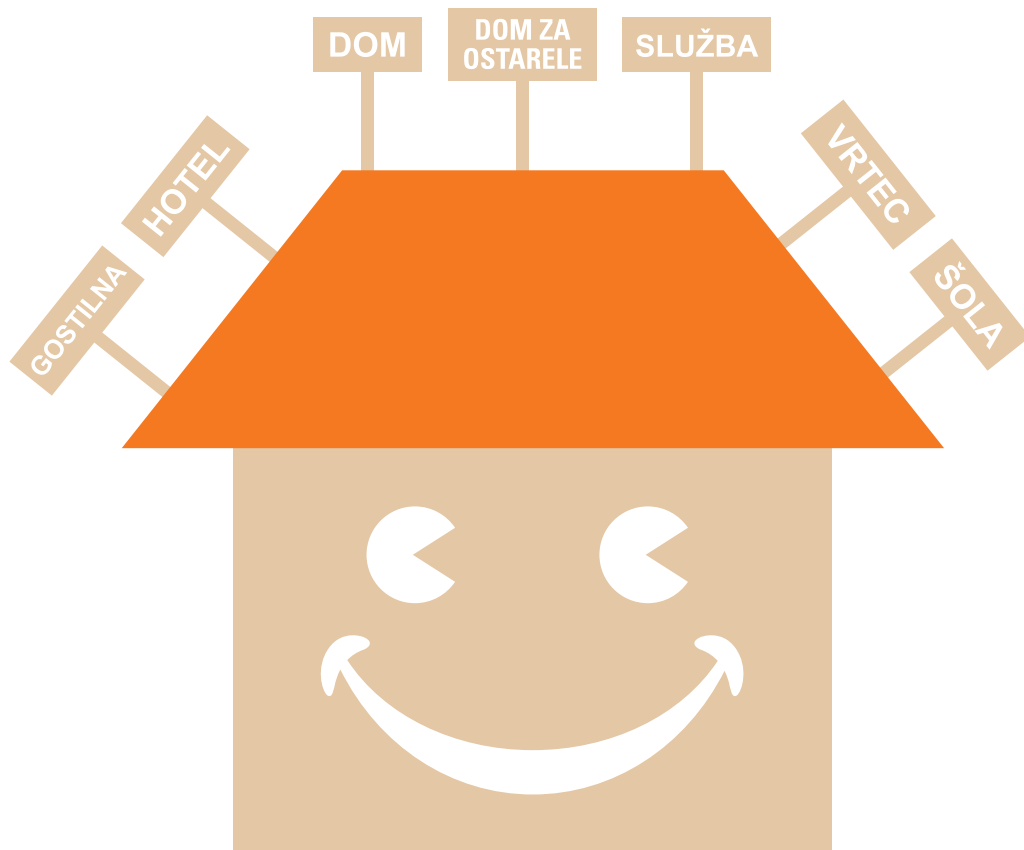
Bralec lahko to publikacijo, prebere od začetka do konca, lahko pa si izbere le posamezno temo, ne da bi bilo pri tem ovirano njegovo razumevanje besedila. Gradivo je dostopno tudi na spletnem naslovu www.mop.si.

Avtorici

|. PROSTOR
IN MI

Za vse vsakdanje dejavnosti potrebujemo prostor, ki ga zavzemajo stanovanjski, poslovni, trgovski, izobraževalni, kulturni in drugi objekti, ceste, železnice, poti in kolesarske steze med njimi, gozdovi, kmetijska zemljišča, igrišča, parki in vrtovi ...

1. Potrebe družbe

Za vse vsakdanje dejavnosti potrebujemo prostor, ki ga zavzemajo stanovanjski, poslovni, trgovski, izobraževalni, kulturni in drugi objekti, ceste, železnice, poti in kolesarske steze med njimi, gozdovi, kmetijska zemljišča, igrišča, parki in vrtovi ...

Zadovoljevanja potreb po zemljiščih za gradnjo objektov, cest in javnih prostorov ni mogoče zagotavljati na podlagi prostega trga. Tržno gospodarstvo samo po sebi tudi ne more zagotoviti prave oziroma dobre kakovosti ponudbe, zato je upravljanje prostora v pristojnosti države. Politiko urejanja prostora vodi vlada, izvaja pa jo s sistemom načrtovanja prostorskega razvoja. Za izvajanje politike urejanja prostora je zadolženo ministrstvo za okolje in prostor v sodelovanju z drugimi ministrstvi in z lokalnimi skupnostmi, ki so v Sloveniji pristojne za urejanje in razvoj prostora.

Urejanje prostora v naselju odgovarja na potrebe posameznikov in na potrebe skupnosti, ki niso zgolj preprosto seštete potrebe posameznikov. Če bi bilo urejanje prostora podrejeno le zadovoljevanju potreb posameznika, bi lahko take rešitve ogrozile možnosti za zadovoljitev potreb skupnosti kot so na primer promet, odlaganje odpadkov in podobno. Pogoji bivanja v naselju lahko postanejo brez upoštevanja skupnih dejavnosti in zagotavljanja preskrbe s skupnimi ureditvami, kot so na primer komunalne, hitro nevzdržni. Mnoge od skupnih ureditev jemljemo za samoumevne in se jih zavemo šele, ko se odpre razprava o novih ureditvah ali posodobitvah, ki posegajo v naš bližnji bivalni prostor in vplivajo na naše bivalno okolje.

V zadnji letih se vedno bolj zavedamo, da imajo potrebe skupnosti tudi mednarodne razsežnosti. Tako na primer onesnaženje okolja ne spoštuje političnih meja in skupaj z uporabo fosilnih goriv vpliva na tanjšanje ozonske plasti in globalno segrevanje ozračja.

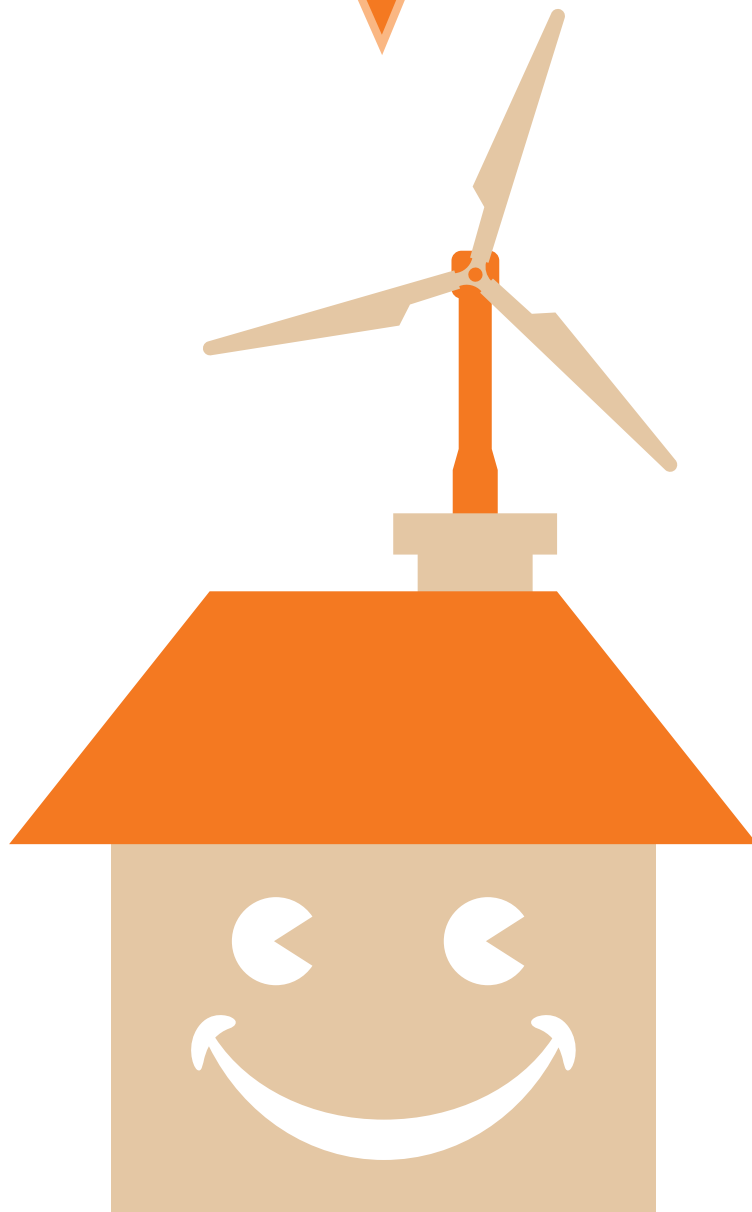
Prav tako so pomembne okoljske in družbene posledice mednarodne trgovine. Cene proizvodov na trgu v razvitih državah pogosto ne vključujejo stroškov obremenitve lokalnega družbenega in naravnega okolja, v katerem so ti proizvodi izdelani. Slabi delovni pogoji, vsestransko podcenjena delovna sila, neodgovornost za degradacijo lokalnega okolja in za porabo omejenih svetovnih zalog goriva veljajo za nesprejemljive. V nasprotju z nepravilno se zato vedno bolj uveljavlja pravična trgovina, ki na globalni ravni spodbuja priznavanje poštenih stroškov dela, zagotavlja razvoj lokalnih skupnosti in odgovoren odnos do lokalnih virov in okolja. V duhu nove odgovornosti potrošnikov do skupnosti in okolja je tudi vedno bolj aktualna preskrba z dobrinami iz lokalnega okolja.

Stopnja onesnaženosti okolja, število prebivalcev in merilo vplivov na okolje je bila v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja na globalni ravni prepoznana kot tako velika, da lahko resno ogrozi nadaljnji razvoj in mednarodna skupnost se je zavezala k skupnemu delovanju. Za te potrebe je bil na svetovnih srečanjih v Riu (UN Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 1992) in Kyotu (World Climate Summit, Kyoto, 1997) razvit koncept trajnostnega razvoja. Koncept je bil zelo hitro in dobro sprejet, a hkrati od vsega začetka tudi ogrožen, da bo ostal zgolj ideja, kliše brez učinkov na vsakdanje življenje in politične odločitve. V bistvu koncepta je sicer zelo preprosta ideja, kako učinkovito upravljati vplive na okolje na individualni in mednarodni ravni.

Dodatne informacije:

Rio: <http://www.un.org/geninfo/bp/enviro.html>

Kot posamezniki in skupnost v konceptu trajnostnega razvoja prevzemamo nalogo, da premislimo o našem načinu življenja ter o razvoju in njegovih družbenih posledicah. Cilj je razumeti, da so gospodarstvo, okolje in družbena blaginja medsebojno tesno povezani. Skladno s tem bi morali pri svojem vsakodnevem ravnanju in sprejemanju odločitev ustvarjati pogoje za višjo splošno kakovost bivanja danes in v prihodnje.

2. Izzivi trajnostnega razvoja

Koncept trajnostnega razvoja v duhu uravnoveženja gospodarskih, okoljskih in drugih učinkov razvoja ter s tem povezanega blaženja razvojnih razlik sorazmerno različno nagovarja razvite in nerazvite države. V duhu skupne odgovornosti za stanje okolja in ustvarjanja pogojev za dvig splošne blaginje pomeni trajnostni razvoj za razvite države predvsem odmik od pretiranega potrošništva in zadržan razvoj ter bistveno več načrtnega odrekovanja kot za nerazvite države.

Kot posamezniki in skupnost v konceptu trajnostnega razvoja prevzemamo nalogo, da premislimo o našem načinu življenja ter o razvoju in njegovih družbenih posledicah. Cilj je razumeti, da so gospodarstvo, okolje in družbena blaginja medsebojno tesno povezani. Skladno s tem bi morali pri svojem vsakodnevem ravnanju in sprejemanju odločitev ustvarjati pogoje za višjo splošno kakovost bivanja danes in v prihodnje.

Vloga posameznika je v konceptu trajnostnega razvoja posebej poudarjena. Razlog za to je prepričanje, da lahko cilje trajnostnega razvoja družba kot celota doseže samo tako, da globalno politično zavezo poveže z regionalnimi, nacionalnimi, lokalnimi in predvsem tudi z zasebnimi načini ravnanja v vsakdanjem življenju. Ključni pogoj za uspeh trajnostnega razvoja so zato ozavešeni, z znanjem in veščinami opremljeni posamezniki.

Koncept trajnostnega razvoja poudarja pomen znanja in veščin za sodelovanje pri sprejemanju vsakodnevih in strateških razvojnih odločitev v duhu nove odgovornosti do okolja in družbene blaginje. Za potrebe širjenja znanja na globalni ravni teče program Desetletje izobraževanja za trajnostni razvoj (UN Decade of Education for Sustainable Development, 2005–2014), v okviru katerega je gospodarska komisija za Evropo izdelala Strategijo izobraževanja za trajnostni razvoj (UNECE Strategy for Sustainable Development, 2005), po kateri evropske države glede na svoje potrebe in značilnosti izvajajo programe izobraževanja. Cilj tega izobraževanja je z novim znanjem in veščinami za odgovorno sodelovanje pri sprejemanju osebnih in skupnih odločitev čim prej opremiti čim večji del prebivalcev, zato naj bi se po priporočilih izvajalo formalno, neformalno in posredno. Vsebine izobraževanja za trajnostni razvoj so že vključene v programe slovenskih šol, neformalno in posredno izobraževanje pa se še ne izvaja prav množično.

Načrtovanje razvoja v prostoru ima v konceptu trajnostnega razvoja posebno vlogo. Prostor je kot končno omejen razvojni vir robni pogoj za sprejemanje vseh razvojnih odločitev in zato presoja prostorskih razsežnosti politik in programov ključno prispeva k trajnostno naravnanim odločitvam. Fizično stanje okolja postaja v uravnoveženem modelu skladnega gospodarskega, okoljskega in družbenega razvoja vedno pomembnejši kazalnik splošne blaginje in kakovosti bivanja, tako da se mora politika urejanja prostora graditi v vedno tesnejši navezavi z javno zdravstveno, prometno, stanovanjsko in gradbeno politiko. Rezultati se kažejo v urbanističnih vzorcih, ki stremijo k razumni gostoti naseljenosti, mešanju dejavnosti in spodbujanju pešačenja ter s tem ustvarjajo kar najbolj enakovredne bivalne pogoje za vse. Taka politika urejanja prostora sorazmerno poenostavljene in kratkoročne interese investorjev sooča s kompleksnimi in dolgoročnimi posledicami posegov v prostor in se izvaja v odprtem sistemu sprejemanja odgovornih odločitev. Sredstva za urejanje javnega prostora in družbene infrastrukture se v taki politiki zagotavljajo z vzajemno odgovornostjo sektorjev. Pomembni soustvarjalci pa so tudi posamezniki, ki so dobro opremljeni z znanjem in veščinami za sodelovanje v trajnostnem razvoju.

Prostor je razvojni vir, ki zelo pomembno zaznamuje razvojne možnosti družbe. Od značilnosti prostora, s katerim upravlja neka družba, država, kraj ali družina, je odvisno kako živi in s čim se ukvarja, da preživi.

3. Razvoj in varstvo prostora

Človek za vse svoje dejavnosti ne glede na to, ali potekajo na prostem ali v grajenih prostorih, uporablja in zaseda prostor. Razvoj tehnologij omogoča rabo prostora tudi nad in pod zemeljskim površjem in na takem zemeljskem površju, ki v resnici ni primerno za življenje človeka. Gradnja v višino in pod zemljo, pridobivanje kopnega iz morja in druge tehnike usposabljanja delov zemeljskega površja za življenje in delo povečujejo prostorske možnosti za razvoj človeka, toda zaloge prostora so kljub gradbenim dosežkom končno omejene.

Pri tem je zanimivo, da razsežnost ni razvojno najpomembnejša značilnost. Prostorsko omejene skupnosti živijo od drugačnih dejavnosti kot tiste, ki obvladujejo razsežna območja in tudi med temi so lahko razlike velike. Na razvoj dejavnosti v prostoru vpliva tudi plodnost zemljišč, vrsta podnebja, nosilnost tal in podobno. Zgodovina potrjuje, da je za razvojne učinke pomembno, kako družba ureja prostor. Z dobrim usklajevanjem rabe prostora in načrtovanjem razvoja na način, ki upošteva tudi potrebe narave in vplive na okolje, je razvojna pričakovanja možno uresničevati uspešneje. Urejanje prostora, to je načrtovanje razvoja v prostoru in nadzorovanje vplivov na okolje in naravo, je zato ena najpomembnejših nalog vsakogar, ki načrtuje razvoj.

Razvojne pobude imajo skoraj po pravilu vse tudi prostorske razsežnosti. Razvojni interesi se kažejo v zelo različnih oblikah rabe prostora in segajo vse od kmetijstva, gozdarstva, rudarstva, industrije pa do turizma, gradnje poslovnih in stanovanjskih objektov, prometne in druge infrastrukture, ohranjanja narave, varstva kulturne dediščin, prenove obstoječih objektov in ureditev pa do predlogov za nove ureditve v prostoru.

Ob tem postane očitno, da se morajo strokovnjaki prostorskega načrtovanja neprestano ukvarjati z dejavnostmi, ki so v prostoru že prisotne ter tistimi, za katere se interes šele pokaže in so predmet nadaljnjega razvoja v prostoru. Vse to vodi v preoblikovanje mest in njihovih zaledij, pa tudi bolj oddaljenih območij, vedno ko se in kadar se pojavijo nove pobude in priložnosti za spremembe v razvoju prostora. Za boljše razumevanje stanja in razvoja dejavnosti v prostoru so v nadaljevanju nekatere med njimi predstavljene nekoliko podrobneje:

- Potrebe po stanovanjih
- Razvoj gospodarstva in delovna mesta
- Promet in potovalne navade
- Poselitev in naselja
- Načrtovanje rabe prostora
- Rekreativna, prosti čas in turizem
- Kulturna krajina in kulturna dediščina
- Ohranjanje narave in biodiverzitete
- Ravnanje z odpadki in vpliv na okolje

Gradnja stanovanj je v zelo veliki meri prepuščena trgu, kar vpliva na kakovost novogradenj, na arhitekturo mest in kakovost kulturne krajine. Posledice pa so vidne tudi v doseženi kakovosti bivanja ter v razraščanju razpršene gradnje v prostoru (Ocena stanja in teženj v prostoru, 2001).

Potrebe po stanovanjih

Po podatkih Statističnega urada RS (SURs) so bili v Sloveniji najpomembnejši demografski procesi v obdobju 1991–2002 povečanje števila gospodinjstev za 8,3 %, zmanjšanje povprečne velikosti gospodinjstva s 3,0 na 2,8 ter povečanje števila zunajzakonskih skupnosti s 17 na 42 tisoč (povečanje za 242 %).

Od leta 1971 se ob popisih prebivalstva popisuje vsa stanovanja v Sloveniji, ki zajemajo naseljena, začasno nenaseljena in zapuščena stanovanja. Poleg teh so v popise vključena tudi stanovanja za občasno uporabo ter drugi naseljeni prostori. Stanovanjski fond se je leta 1991, ko je štel 650 tisoč stanovanj, v primerjavi z letom 1971 povečal za 180 tisoč stanovanj. Število stanovanj (za stalno ali občasno rabo) v Sloveniji se je glede na prejšnji popis povečalo za 94.635 (za 13,9 %). V primerjavi z letom 1991 pa se je rahlo (za 1 %) zmanjšal delež naseljenih stanovanj (SURs 2001).

Ena najbolj ključnih vlog prostorskega načrtovanja je v določanju namenske rabe površin za gradnjo novih stanovanj, s ciljem zagotavljanja visoke kakovosti bivanja. V ta namen je treba načrtovati dovolj različnih lokacij in gradnjo različnih stanovanjskih objektov, tako glede tipa objekta (npr. hiša, večstanovanjska stavba ...), velikosti, cene in lastništva (npr. lastniško ali najemno stanovanje). Vključiti je treba tudi varovana stanovanja in stanovanja za ljudi s posebnimi potrebami.

Zaradi smotrne rabe prostora in možnosti za preskrbo z spremljajočimi dejavnostmi kot so družbeni programi in usluge, je treba zagotavljati dovolj velike gostote stanovanjske pozidave in jo, kjer je le mogoče usmerjati v obstoječa strnjena naselja. Hkrati je treba upoštevati tudi posebnosti slovenske poselitve ter zaščititi zaledja mest in drugih podeželskih območij pred nenačrtovano, stihijsko pozidavo.

Poseben vidik stanovanjske gradnje je tudi kakovost samih stanovanj in njihove okolice, za kar morajo poskrbeti prostorski načrtovalci, arhitekti in krajinski arhitekti. Na ta način pripomorejo tudi k bolj privlačnemu in kakovostnemu bivalnemu okolju. Ker večina stanovanjskih objektov že stoji, je treba skrbeti z vidika kakovosti in varnosti tudi za njihovo vzdrževanje in prenovo.

Dodatne informacije:

Stanovanjski sklad RS: <http://www.stanovanjskisklad-rs.si/>

Stanovanjski zakon – neuradno prečiščeno besedilo:

http://www.mop.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/prostor/stanovanjski_zakon/

Zdravo gospodarstvo je ključna sestavina trajnostnega razvoja. Zagotavlja delovna mesta, kot temeljno človekovo pravico. Ne glede na to, kje je posamezno delovno mesto, na kmetiji ali v tovarni, v pisarni ali doma, delovna mesta vplivajo na okolje.

Razvoj gospodarstva in delovna mesta

Zdravo gospodarstvo je ključna sestavina trajnostnega razvoja. Zagotavlja delovna mesta, kot temeljno človekovo pravico. Ne glede na to, kje je posamezno delovno mesto, na kmetiji ali v tovarni, v pisarni ali doma, delovna mesta vplivajo na okolje. Največji problem pa je neuravnotežena prostorska razmestitev dejavnosti, gospodarskih, storitvenih in drugih, ki zagotavljajo delovna mesta. Posledice te se med drugim kažejo v obsežnih vsakodnevnih migracijah.

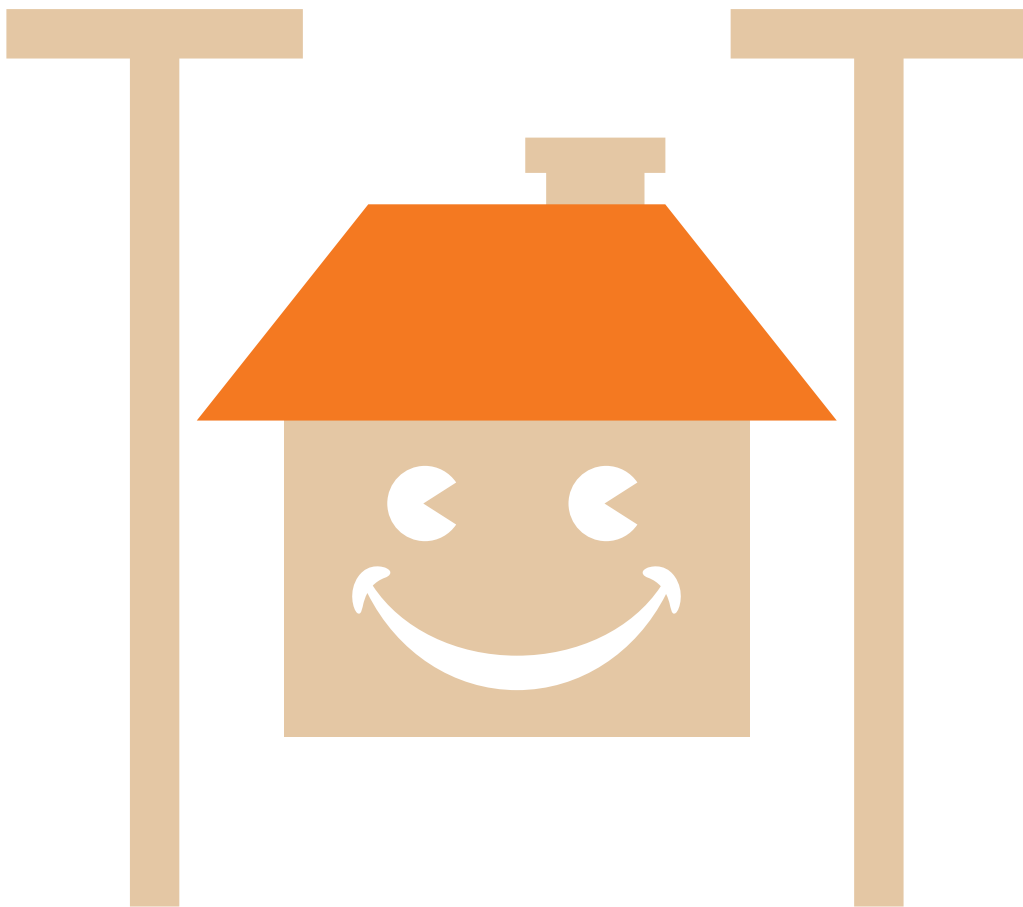
Razvoj gospodarstva in novih delovnih mest sta tesno povezana s prostorskim načrtovanjem. Lokacije za razvoj gospodarskih dejavnosti je treba skrbno načrtovati tako zaradi možnih vplivov dejavnosti na okolje kot zaradi dostopnosti dejavnosti in delovnih mest. Bolj kot načrtovanje povsem novih površin za industrijske in druge poslovne cone je za nove programe dobrodošlo izkoriščanje degradiranih območij, ki predstavljajo razvrednotene dele prostora.

DEGRADIRANA URBANA OBMOČJA so deli prostora, ki so iz različnih razlogov, zaradi intenzivne rabe ali pa prenehanja rabe, razvrednoteni kot bivalno in naravno okolje. Nekatera degradirana območja so posledica delovanja naravnih sil. Vsako degradirano območje se fizično razlikuje, odstopa, od okolice tako glede rabe kot kakovosti in lahko deluje kot razvojna ovira. Degradirana območja ljudje praviloma saniramo, to pomeni da odpravimo neželeno stanje in vzpostavimo novo rabo prostora.

V praksi se žal tudi pogosto dogaja, da se nove površine načrtuje ne da bi bile prej izkoriščene v ta namen že predvidene površine v naselju. Novi investitorji pogosto ne želijo sprejeti pogojev za nakup in opremo že načrtovanih lokacij in se zato odločijo za umestitev svoje dejavnosti v zelena zaledja mest in naselij. Neredko so nove dejavnosti same po sebi prepoznane kot tako velika razvojna priložnost, da sprememba namembnosti uspe. Dejstvo, da nove dejavnosti zasedejo kmetijske, ali zelene rekreacijske površine pa je ocenjeno kot manj pomembno in zato neupoštevano.

Načrtovanje lokacij za nova industrijska in druga gospodarska območja je dvosmeren proces. Hkrati, ko gre za iskanje ustrezne lokacije in možnosti za vso potrebno infrastrukturno opremljenost, gre tudi za proučevanje učinkov nove dejavnosti na naselje, prebivalce in obstoječe dejavnosti v prostoru. Cilj tega procesa je uskladiti pričakovanja investitorja in lokalne skupnosti tako, da bodo učinki nove ureditve vsestransko in dolgoročno dobri. Ob tem morajo biti upoštevani tudi vplivi podnebnih sprememb in zagotovljena učinkovita rabe obnovljivih virov energije.

Tako kot v EU ima tudi v Sloveniji danes skoraj vsak drug prebivalec osebni avto. Kljub visokemu deležu osebnih prevozov pa se vse bolj uveljavljajo okoljsko sprejemljivejše oblike prevozov, kot sta prevoz z javnim potniškim prometom in prevoz s kolesi.

Promet in potovalne navade

Skoraj vsi ljudje imamo potrebo po gibanju v prostoru. Večina med nami dnevno ali tedensko potuje v šolo ali službo. Potujemo pa tudi zaradi preživljanja prostega časa v naravi, nakupovanja ali obiska kulturnih in drugih prireditvev. Poleg tega prevoze potrebujemo tudi za prevoz živali in blaga, bodisi proizvodnega materiala, trgovskih izdelkov ali odpadkov itd.

V zadnjih šestdesetih letih so se potovalne navade ljudi dramatično spremenile. Danes ljudje potujejo vedno več in na vedno daljše razdalje. Hkrati s tem se spreminjajo tudi prometna sredstva, ki jih uporabljajo. V največjem razmahu je uporaba osebnih avtomobilov, največje težave pa so povezane z uporabo javnega potniškega prometa, ki je v splošnem dokaj slabo organiziran (premalo linij, premajhna frekvenca prevozov ...) ali pa ga sploh ni.

Vzporedno z rastjo cestnega prometa rastejo tudi parkirišča. V mnogih primerih je treba pri gradnji objektov nameniti celo več prostora za parkirišča kakor pa za sam objekt (npr. trgovski centri).

Smisel načrtovanja mest in organizacije dejavnosti v prostoru nasploh je tudi v zmanjševanju potreb po prevozih. To lahko dosežemo z dobrim načrtovanjem mešane rabe prostora, ki poleg stanovanj dovolj blizu zagotavlja tudi šole, vrtce, zdravstvene ustanove, trgovine, površine za šport, rekreacijo in preživljanje prostega časa. V ta namen je treba načrtovati rabo prostora in promet tako, da so npr. trgovski centri, ki privlačijo veliko število obiskovalcev, bližje mestnim središčem ter povezani z javnim potniškim prometom. Vedno je treba tudi preveriti, ali je na novo načrtovanih območjih za razvoj dejavnosti dovolj prostora za ureditev prometnih površin, zlasti za javni potniški promet, kolesarje in pešce.

Razvoj javnega potniškega prometa mora biti usmerjen tudi v zagotavljanje dobrih povezav med podeželjem in urbanimi središči. Pri tem je treba krepiti prometna sistema »vlak-bus« in »parkiraj in se pelji«, ki v povezavi z urejenimi parkirišči in kolesarskimi potmi vse bolj uveljavljata razvoj nemotoriziranega prometa v mestnih – kolesarjenja in pešačenja.

Za razvoj turističnih in rekreacijskih dejavnosti je pomembna mreža kolesarskih in pešpoti. Te potekajo po privlačnem naravnem in grajenem okolju, pogosto v povezavi s kulturnim in zgodovinskim izročilom ter v povezavi s spoznavanjem biotske pestrosti ter krajinske in naravne dediščine Slovenije. Pomembna je tudi njihova navezava na evropski pešpoti E6 in E7, ki potekata skozi Slovenijo.

Dodatne informacije:

<http://www.mzp.gov.si/>: Ministrstvo za promet,

<http://www.dc.gov.si/>: Direkcija RS za ceste,

http://www.mzp.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/pomembni_dokumenti/: Resolucija o prometni politiki RS (Uradni list RS, št. 58/2006) in drugi dokumenti.

Trajnostno mestno prometno načrtovanje (izdala Urbanistični inštitut in Ministrstvo za okolje in prostor, oktober 2008)

Poselitev in naselja

V Sloveniji je trenutno 6028 naselij (SURs 2009), ki tvorijo omrežje naselij. Za njihov razvoj v prostoru so pomembne tako fizične meje (gozd, reka, cesta), ki delijo naselja od odprtega prostora, kakor tudi sama velikost, število prebivalcev in opremljenost z dejavnostmi, ki lahko služijo ožjemu ali širšemu območju.

Najpomembnejše med dejavnostmi so družbene ali javne dejavnosti, kot so šolstvo, zdravstvo, upravne dejavnosti, za katere skrbijo država in občine. Opremljenost posameznega naselja s temi in drugimi dejavnostmi kot so trgovina, industrija, poslovne in storitvene dejavnosti, določa njegov pomen in vlogo v omrežju naselij. Ker si naselja med seboj niso enaka, se med njimi vzpostavi hierarhični odnos. Govorimo o vlogi posameznega naselja v urbanem omrežju, ki v Sloveniji temelji na konceptu policentričnega razvoja. Centralno vlogo imajo naselja v katerih so prisotne tako družbene kot druge dejavnosti. Večina od 6028 slovenskih naselij sodi med spalna in podeželska, v njih so prisotna predvsem stanovanja in kmetijska dejavnost.

Poseben tip poselitve predstavljajo razpršena naselja in razpršena gradnja. Medtem ko so razpršena naselja za Slovenijo tipičen poselitveni vzorec, pa je razpršena gradnja način gradnje, ki se pogosto tudi nekontrolirano širi izven naselij in se ji pripisuje negativen pomen. Gre namreč za gradnjo, ki je potratna s prostorom in zahtevna za infrastrukturno opremljanje. Kljub dokaj visoki gostoti pozidave so na velikih parcelah zgrajene vse prevečkrat nerazumno velike enodružinske hiše, ki so glede na število stanovalcev, funkcionalnost, prometno dostopnost, infrastrukturno opremljanje, vplive na okolje in energetske rabe neracionalne, slabo izkoriščene in pomanjkljivo opremljene. Hkrati imajo njihovi prebivalci težave z dostopnostjo družbenih in drugih dejavnosti in so zelo pogosto odvisni od prevozov z osebnimi avtomobili. V teh primerih govorimo o neželenih prostorskih procesih, kot so suburbanizacija, prostorska razpršenost ter spreminjanje tipoloških in okoljskih značilnosti naselij. Na tovrstnih območjih so precej pogosti nezakoniti posegi v prostor oziroma črne gradnje.

POSELITEV je sklop vseh naselij, povezanih v omrežje. Pojem vključuje vzorec razporeditve naselij v geografskem prostoru, njihove značilnosti in funkcionalne vezi med naselji raznih tipov, ki so izraz raznih vrst in oblik (prostorskih) povezav in odnosov. Ti izhajajo iz raznih (vseh) vrst dejavnosti prebivalstva, od dela ter prebivanja do rekreacije.

SUBURBANIZIRANA NASELJA so na novo nastala naselja individualnih stanovanjskih hiš nekmečkega prebivalstva v bližini mestnih središč ali pa so močno preobražene nekdanje vasi. Gre za naselja, ki so neodvisna od okoliških kmetijskih zemljišč, imajo predvsem bivalno in deloma oskrbno vlogo za svoje prebivalstvo, v njih živi nekmečko prebivalstvo, katerega delovna mesta so v bližnjem središču. Suburbanizirana naselja najdemo v okolici vseh večjih mest v Sloveniji pa tudi nekdanje vasi v ožjem gravitacijskem območju pomembnejših središč so skoraj povsem suburbanizirane. Na suburbaniziranih območjih je gostota 279 prebivalcev na km², kar je skoraj trikratno slovensko povprečje (Ocena stanja in teženj v prostoru Slovenije, 2001).

Načrtovanje rabe prostora

Vsaka dejavnost potrebuje prostor, ki mora biti glede na njene potrebe primerno urejen. Če so dejavnosti v prostoru razporejene premišljeno, to prispeva k njihovi učinkovitosti in k skladnejši podobi prostora. Zato ljudje že od nekdaj načrtujejo razvoj dejavnosti v prostoru. Skladno s predvidenimi dejavnostmi pa se načrtuje tudi raba prostora.

V prostorskem načrtovanju se določa raba prostora za razvoj novih dejavnosti in prenovo oziroma preobrazbo obstoječih ureditev. Pri tem je treba upoštevati, da je vpliv načrtovanih dejavnosti v prostoru lahko majhen in predvidljiv, lahko pa tudi velik in predstavlja celo nepovratne spremembe rabe prostora. Če objekti zamenjajo kmetijsko rabo, običajno govorimo o nepovratni rabi prostora, saj je urbanizirane površine iz več razlogov težko spremeniti nazaj v kmetijske. Spremembe rabe imenujemo povratne, če je rabo v prihodnosti možno spremeniti nazaj v prvotno. Z renaturacijo, kot imenujemo vračanje delov prostora naravi, se urejajo območja izkoriščenih gramoznic, neuporabni deli cest in celo nekdanja proizvodna območja. Meja med povratnim in nepovratnimi rabami je vedno bolj zabrisana.

Pri določanju namenske rabe prostora se srečamo še s pojmom izključna in sočasna namenska raba. Izključna namenska raba prostora se določi za območje, v katerem je recimo možno opravljati eno samo dejavnost (npr. območja energetskih objektov ali stanovanjska območja), medtem ko se sočasna raba prostora določi območju, na katerem se hkrati izvajajo različne dejavnosti in se tako isti prostor izkorišča večnamensko. V tem primeru govorimo tudi o mešani rabi prostora.

Izključevanje namenskih rab je v osnovi uporabno zato, da se zagotovijo kar najboljši pogoji za izvajanje posamezne dejavnosti. Tehnološki napredek v današnjem času pa omogoča vzpostavitev kakovostnih pogojev bivanja v območjih mešanih rab, zato je prostora v izključni namenski rabi vedno manj.

DEJANSKA RABA PROSTORA je vse, kar dejansko vidimo okrog sebe. To so njive in travniki, gozdovi, reke in potoki, naselja, ceste.

NAMENSKA (PLANSKA) RABA PROSTORA je v prostorskih aktih predvidena raba za razvoj dejavnosti (ZPNačrt, Uradni list RS, št. 33/07). Deli se na:

- območja stavbnih zemljišč,
- območja kmetijskih zemljišč,
- območja gozdnih zemljišč,
- območja vodnih zemljišč in
- območja drugih zemljišč (na primer visokogorska zemljišča, pridobivalni prostor mineralnih surovin, območja za potrebe obrambe ter območja za potrebe varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami).

Marsikdo pozna pojem katastrska raba prostora, ki se je leta vodila v zemljiškem katastru, in je predstavljala podatek o vrstah rabe zemljišč, kot so: katastrske kulture, zemljišča pod gradbenimi objekti razen za zemljišča pod stavbami, zelene površine in nerodovitna zemljišča. Ta oblika določanja rabe prostora je bila namenjena določanju katastrskega dohodka in z njim povezani odmeri davkov. S prostorskim načrtovanjem katastrska raba ni bila neposredno povezana, težava pa je bila tudi v neažurnosti podatkov.

Na osnovi nove zakonodaje iz leta 2006 se ti podatki opuščajo v zemljiškem katastru, uvedla pa se je nova kategorija podatkov, to je dejanska raba zemljišč, ki se v zemljiški kataster prevzamejo iz evidenc dejanske rabe zemljišč, ki se vodijo na podlagi zakona. V zemljiškem katastru se vodijo podatki o dejanskih rabah zemljišč, pri čemer ločimo kmetijska zemljišča, gozdna zemljišča, vodna zemljišča, neplodna zemljišča in pozidana zemljišča.

Dodatne informacije:

Prostor, prostorski portal (dostop do zbirk prostorskih podatkov): www.prostor.gov.si

Dostop do grafičnih podatkov o rabi prostora za vso Slovenijo: www.rkg.gov.si

Turistični razvoj je treba načrtovati v tesni povezavi z razvojem občin, poselitve in pristočasnih dejavnosti, rekreacije in športa za lokalno prebivalstvo. Samo skrbno preišljeno načrtovanje, od razvojnega programa in strategije pa do podrobnih ureditev prostora, povezovanje potreb obiskovalcev s potrebami prebivalcev, lahko zagotovi skladno rabo in razvoj prostora.

Rekreacija, prosti čas in turizem

Delež prostega časa se v zadnjih desetletjih stalno povečuje, zato so potrebe prebivalcev po ureditvah, kot so parki, športne površine, poti, prireditveni prostori in tudi rekreacijske površine v naravi, gozdu in ob vodi, vedno večje.

Prosti čas je pomemben za človekovo zdravje in po mnenju Svetovne zdravstvene organizacije je zdravje danes največji razvojni problem človeštva. Zdravniki se strinjajo, da je za velik del zdravstvenih težav v razvitem svetu kriv »sedeči način življenja« in da lahko samo gibanje in spremenjene prehranske navade preusmerijo negativni trend javnega zdravja. Podatki kažejo, da je zdravstvena slika prebivalstva zaskrbljujoča tudi v Sloveniji. Zdravstveno ogroženost je dokazano možno zelo zmanjšati s povečanim obsegom vsakodnevnega gibanja in tudi zato postaja urejanje dostopnih rekreacijskih, športnih in drugih pristočasnih površin pri načrtovanju razvoja naselij in krajine vse pomembnejše.

Svoje pristočasne potrebe po sprostivni, rekreaciji, športu, zabavi in kulturi ljudje zadovoljujejo vsak dan in na potovanjih. Potovanja vplivajo na razvoj turizma, ki je zadnje desetletje najhitreje rastoča gospodarska panoga na svetu. Pričakuje se, da bosta nadaljnjo rast doživela predvsem turizem zdravja in turizem, povezan s kulturno in naravno dediščino.

Turistični razvoj je treba načrtovati v tesni povezavi z razvojem občin, poselitve in pristočasnih dejavnosti, rekreacije in športa za lokalno prebivalstvo. Samo skrbno preišljeno načrtovanje, od razvojnega programa in strategije pa do podrobnih ureditev prostora, povezovanje potreb obiskovalcev s potrebami prebivalcev, lahko zagotovi skladno rabo in razvoj prostora. Skladnost se odraža v velikosti novih posegov, umeščanju novogradenj v obstoječe tkivo naselja in odprto krajino, v zmanjševanju vplivov novih gradenj in ureditev na okolje, predvsem pa v usklajenosti ureditev za prosti čas in rekreacijo.

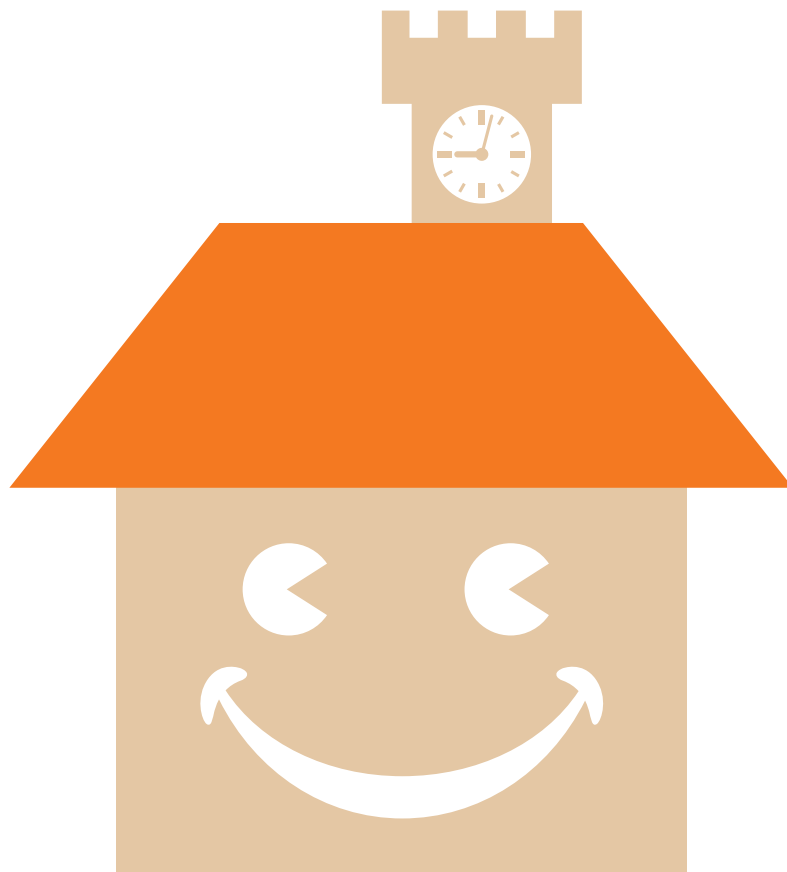
Rekreacija v naravi je pogosto razumljena kot naravna dejavnost, za katere rabo in izvajanje programov nista potrebna kakšno posebno upravljavsko delo in znanje. Tako razumevanje prikriva vplive dejavnosti na okolje in preprečuje skupnosti, da bi naravo zavarovala pred trajno degradacijo zaradi nekontrolirane rabe. Pri nas so primer take obravnave vse plovne in kopalne vode, ki znajo biti na višku sezone pretirano obremenjene in je zato v njihovi okolici možno zaznati vse klasične znake pomanjkljivega načrtovanja rabe, obstaja pa tudi nevarnost, da bodo degradacije zmanjšale privlačnost teh območij za turiste in druge uporabnike.

V Strategiji prostorskega razvoja Slovenije so podana izhodišča za razvojno načrtovanje pristočasnih in turističnih dejavnosti. Strategija predvsem poudarja, da je vir za razvoj turizma in pristočasnih dejavnosti prostor v celoti in zato mora biti načrtovanje razvoja obeh dejavnosti povezano in vključeno v pripravo prostorskih dokumentov na različnih ravneh.

Dodatne informacije:

Pristočasne dejavnosti in prostorski razvoj Slovenije, 2002, Ljubljana. http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostor/pdf/prostor_slo2020/4_7_dokument.pdf, Turistična politika EU, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0134:FIN:SL:DOC>, http://www.mg.gov.si/si/delovna_podrocja/turizem/: Ministrstvo za gospodarstvo, Direktorat za turizem, <http://www.slovenia.info/si/domov.htm?home=0&lng=1>: Slovenska turistična organizacija.

Danes je dediščina kot gospodarska, prostorska in družbena kategorija razumljena tako široko kot še nikoli. H kulturni dediščini prištevamo stavbno in arheološko dediščino, kulturno krajino, premično dediščino in zbirke, nacionalno bogastvo ter nesnovno dediščino. Kulturna dediščina je zaradi kulturne, znanstvene in splošno človeške vrednosti pomembna nosilka narodnostnih, estetskih in verskih vrednot, njeno varstvo in ohranjanje pa sta zato v državnem interesu.

Kulturna krajina in kulturna dediščina

Danes je dediščina kot gospodarska, prostorska in družbena kategorija razumljena tako široko kot še nikoli. H kulturni dediščini prištevamo stavbno in arheološko dediščino, kulturno krajino, premično dediščino in zbirke, nacionalno bogastvo ter nesnovno dediščino. Kulturna dediščina je zaradi kulturne, znanstvene in splošno človeške vrednosti pomembna nosilka narodnostnih, estetskih in verskih vrednot, njeno varstvo in ohranjanje pa sta zato v državnem interesu.

Javna podpora varstvu kulturne dediščine je zaradi njene vloge in vrednosti za razvoj posameznika in identiteto skupnosti ter prepričanja, da jo je treba ohraniti in predati prihodnjim generacijam, zelo velika.

Najbolj prostorsko izpostavljen in splošno prepoznan je problem varstva stavbne dediščine. Lastniki stavb čutijo funkcionalno in finančno breme varovanja kot omejitev za razvoj svojih potreb, ki se kažejo v želji po prenovi in gradnjah, ki nadomeščajo stare objekte z novimi. Težave se začnejo takoj po tem, ko zgradbe izgubijo osnovni namen oziroma postanejo neprimerne za nove potrebe prebivalcev. Izkušnje kažejo, da je za ohranitev objekta najpomembnejši program, zato se v tujini veliko ukvarjajo tudi s tem, da zavarovanim objektom najdejo sprejemljive nove dejavnosti.

Mnogo manj kot stavbne dediščine se zavedamo tega, da je tudi kulturna krajina naša skupna dediščina in vrednota. Tradicionalni načini kmetijske in gozdarske rabe, ki so se razvili v tesnem prepletu z naravnimi pogoji, so del naše kulturne identitete in smo zato ponosni nanje. Kulturno krajino in krajinsko pestrost ogrožajo opuščanje tradicionalnih načinov obdelave (njive, vinogradi) in rabe prostora (paša, košnja) in predvsem nove gradnje.

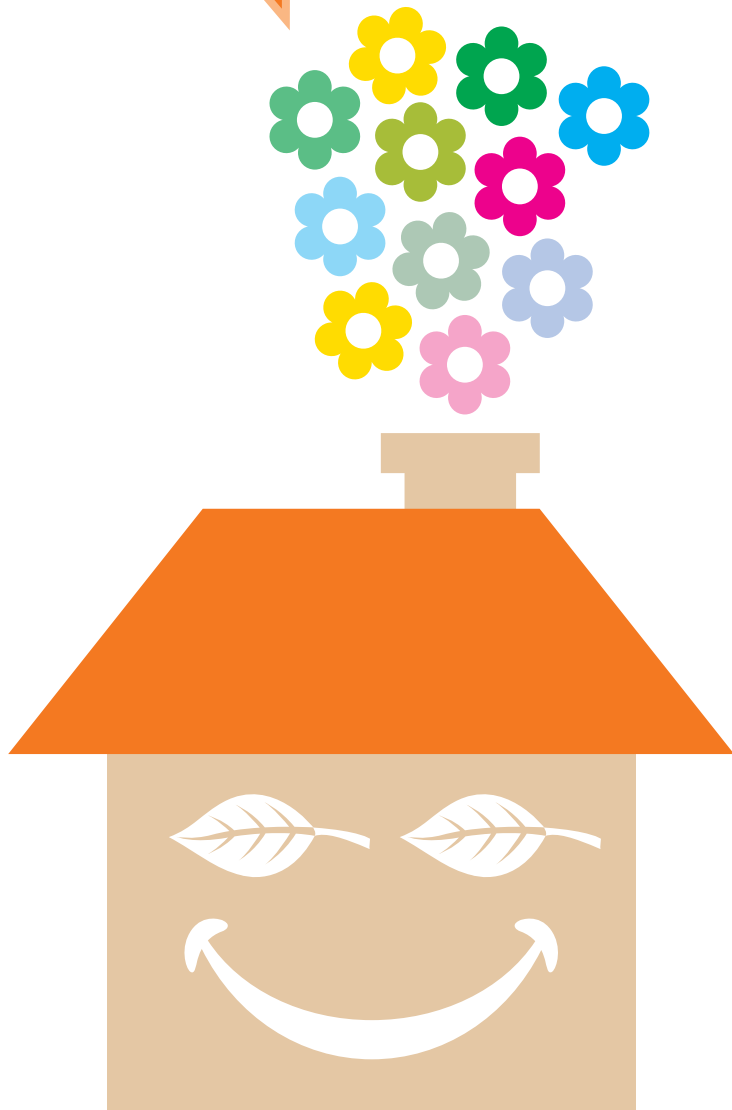
Varstvo kulturne krajine predstavlja pomembno izhodišče pri načrtovanju razvoja v prostoru. Vprašanje odnosa do krajine, ki se je izoblikovala z rabo, ki se iz ekonomskih razlogov spreminja, vznemirja strokovnjake in javnost po vsej Evropi. Nekateri vidijo rešitev v tem, da bi del odgovornosti za vzdrževanje in nego kulturne krajine v novih razmerah prevzel turizem, ki je v gospodarskem smislu daleč najbolj odvisen od njene kakovosti in privlačnosti. Nasprotniki trdijo, da je treba pod pritiski razvoja popustiti in dovoliti, da raba v prostoru zariše nove vzorce.

Območja posebne nacionalne prepoznavnosti (SPRS, 2004) so reprezentativni deli slovenske krajine. Zanje je značilna velika gostota kulturne dediščine in prepoznavno skladna in harmonična kulturna krajina. Ohranjen način tradicionalnega gospodarjenja pa je blizu sodobnim konceptom urejanja prostora, ki poudarjajo sonaravno gospodarjenje in varstvo virov, da bi se zagotovila trajna vitalnost prostora v vseh njegovih pomenih.

Dodatne informacije:

http://www.mk.gov.si/si/delovna_podrocja/kulturna_dediscina/: Ministrstvo za kulturo, Direktorat za kulturno dediščino, Evropska konvencija o krajini – izvajanje v Sloveniji (izdalo Ministrstvo za okolje in prostor, november 2008), Kučan, Ana (1998), Krajina kot nacionalni simbol. Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Spekter, Ljubljana.

Biotska raznovrstnost že dolgo ni več samoumevna, zato je njeno ohranjanje vključeno med cilje trajnostnega razvoja in zagotavljanja kakovosti bivanja. Varstvo biotske raznovrstnosti je več kot samo ohranjanje vrst, habitatov in naravnih rezervatov, ker pomeni predvsem tudi ozaveščanje ljudi o vlogi biotske raznovrstnosti v urbanih in podeželskih okoljih ter zagotavljanje pogojev, da vsi novi posegi, kolikor je le mogoče, prispevajo k večanju biotske raznovrstnosti.

Ohranjanje narave in biodiverzitete

Ljudje s svojimi dejavnostmi spreminjamo naravno okolje. Vse gradnje in ureditve so posegi v naravo, ki vplivajo na spremembe naravnega stanja reliefa, rastlinskega pokrova in živalskega okolja. Odmik od narave je najbolj očiten v naseljih. Ceste in poselitve ter druga infrastruktura v prostoru so že tako razširjeni, da je neokrnjenih območij narave vedno manj.

Biotska raznovrstnost že dolgo ni več samoumevna, zato je njeno ohranjanje vključeno med cilje trajnostnega razvoja in zagotavljanja kakovosti bivanja. Varstvo biotske raznovrstnosti je več kot samo ohranjanje vrst, habitatov in naravnih rezervatov, ker pomeni predvsem tudi ozaveščanje ljudi o vlogi biotske raznovrstnosti v urbanih in podeželskih okoljih ter zagotavljanje pogojev, da vsi novi posegi, kolikor je le mogoče, prispevajo k večanju biotske raznovrstnosti.

Leta 1992 so na okoljski konferenci Združenih narodov v Rio de Janeiru države sprejele konvencijo o biotski raznovrstnosti ter se z njo zavezale, da bodo ustavile proces njenega zmanjševanja. Evropska unija že več kot desetletje oblikuje mrežo posebej varovanih območij Natura 2000, ki omogočajo ohranjanje biotske raznovrstnosti. V območju Natura 2000 je kar 36 % slovenskega ozemlja.

Danes je pri načrtovanju razvoja v prostoru vloga narave upoštevana na več načinov, tako da se določene dejavnosti izogibajo območjem ohranjene narave, da se zmanjšuje obseg posegov v naravo, da se izvajajo ukrepi, ki zmanjšujejo negativne vplive gradnje in ureditev na naravno okolje, na krajino, posamezna življenjska okolja, habitate rastlin in živali. Načrtovanje razvoja, ki vključuje tak odnos do narave, se imenuje varovalno načrtovanje.

S prostorskim načrtovanjem je možno prav tako vzdrževati biotsko raznovrstnosti ter skrbeti za to, da so spremembe nadzorovane, da so prepoznani vplivi na biotsko raznovrstnost ter da se izvajajo ukrepi, ki za razvoj prvine narave zagotavljajo celo nove lokacije.

RASTLINE IN ŽIVALI so pomembne kot primarni viri (les, guma, hrana, bombaž, svila), kot gnojilo za prst, kot viri za izdelavo zdravil, zaradi ekoloških funkcij (filtriranje vode, vezava ogljika) in intrinzične vrednosti. Rastline in živali namreč človeka preprosto tudi razveseljujejo in človek je že davno prevzel moralno odgovornost za skrb tudi za njihovo in življenjsko okolje.

Dodatne informacije:

<http://www.mop.gov.si/si/publikacije/drugo/>: Bogastvo je v raznolikosti: serija publikacij, ki jih je izdalo Ministrstvo za okolje in prostor, maj 2009,

<http://www.natura2000.gov.si/>: Spoznajte Naturo 2000,

<http://www.za-ljubitelje-narave.mop.gov.si/>: Za ljubitelje narave,

Zakon o ohranjanju narave (uradno prečiščeno besedilo; Uradni list RS, št. 96/04).

V razvitih državah vsako gospodinjstvo odvrže povprečno 600 kg odpadkov na leto. V Sloveniji je leta 2004 gospodinjstvo odvrгло povprečno 403 kg odpadkov, medtem ko je bilo evropsko povprečje za isto leto 530 kg. Leta 2000 si je Evropska unija zadala cilj, da bo letno količino odloženih odpadkov na gospodinjstvo zmanjšala na 300 kg, kar pa zaenkrat državam članicam ne uspeva najbolje. Odpadki iz gospodinjstev predstavljajo okoli 20 % vseh odpadkov.

Ravnanje z odpadki in vpliv na okolje

S povečano porabo dobrin in naravnih virov se večja količina odpadkov. Nepravilno odloženi odpadki lahko ogrožajo zdravje ljudi in škodljivo vplivajo na okolje, predvsem na vodo in zrak. Odlagališče odpadkov zato ne more biti urejeno kjerkoli, načrtovanje novih odlagališč pa je ena od težjih prostorsko načrtovalskih nalog. Rešitve morajo slediti visokim standardom za obvladovanje okoljskih vplivov, biti morajo dobro prometno navezane, hkrati pa so odlagališča nezaželena v bližini poselitve. Načrtovanje odlagališč odpadkov in sežigalnic praviloma vzbuja odpor javnosti.

Danes ravnanje z odpadki sledi trem vodilom, ki jim lahko sledi tudi vsak posameznik:

- zmanjševanje produkcije odpadkov in pospeševanje recikliranja,
- učinkovita nadaljnja uporaba odpadkov – predelava in
- varno odlaganje.

Posamezni odpadki sicer lahko usmerimo v tri smeri: na odlagališče, v sežigalnico ali v ponovno uporabo oz. recikliranje. Ti trije načini ravnanja z odpadki kot industrije tekmujejo med sabo za iste odpadke in se medsebojno pogosto tudi izključujejo.

V razvitih državah vsako gospodinjstvo odvrže povprečno 600 kg odpadkov na leto. V Sloveniji je leta 2004 gospodinjstvo odvrгло povprečno 403 kg odpadkov, medtem ko je bilo evropsko povprečje za isto leto 530 kg. Leta 2000 si je Evropska unija zadala cilj, da bo letno količino odloženih odpadkov na gospodinjstvo zmanjšala na 300 kg, kar pa zaenkrat državam članicam ne uspeva najbolje. Odpadki iz gospodinjstev predstavljajo okoli 20 % vseh odpadkov.

Za ravnanje z gospodinjstvi odpadki so pristojne lokalne skupnosti. Nekatere občine nimajo prostorskih možnosti za ureditev odlagališč odpadkov ali sežigalnic. Prevoz odpadkov dodatno obremenjuje promet na cestah, onesnažuje zrak in povečuje porabo goriva, zato ne predstavlja dobre rešitve za prihodnost. Ključno ostaja zmanjševanje količine odpadkov na izvoru. Z ločevanjem odpadkov že v gospodinjstvih in na ravni lokalnih skupnosti je omogočeno učinkovito zbiranje surovin za ponovno predelavo in zagotovljena zmanjšana potreba po novih površinah za odlaganje odpadkov.

Lokalne skupnosti s spodbujanjem ločevanja in recikliranja, vzpostavljanjem pogojev za predelavo odpadkov, spodbujanjem energetske učinkovitega razvoja ter rabo energije pridobljene iz odpadkov, načrtujejo ravnanje z odpadki.

ZERO WASTE je ravnanje z odpadki, ki si prizadeva za kar se da popolno ponovno uporabo vseh izdelkov. Prispevek odpadkov na odlagališče je zato minimalen.

Dodatne informacije na temo ravnanja z odpadki so dostopni na:

www.mop.gov.si,

www.svo-rs.si/ ravnanje z odpadki v Sloveniji

www.minet.si/

www.umanotera.org/

II. LJUDJE V PROSTORU

4. Sprejemanje odločitev o razvoju v prostoru

Način ravnanja s prostorom je pomemben za preživetje skupnosti, in v zgodovini so bile uspešnejše tiste, ki so pri upravljanju s prostorom dajale prednost interesom skupnosti (javni interes) pred interesi posameznikov (zasebni interes). Ravnanje z lastnino in pridelovalnimi površinami je bilo zakonsko zaščiteno že v starem Rimu.

Odločanje o gradnji in rabi prostora je podrejeno spoštovanju pravil, ki zagotavljajo varstvo prostora kot ključnega vira za razvoj skupnosti. Ta pravila so zbrana v zakonih in vodijo prostorsko prakso. Sočasno rabo prostora določajo še drugačna, manj stroga in nenapisana pravila rabe. Nekatera med temi pravili se razvijajo in postanejo bolj zavezujoča, nekatera pa se sčasoma izkažejo tudi za nepotrebna; praksa ravnanja s prostorom se razvija v skladu s potrebami družbe in okolja. Prostorska zakonodaja je tako tradicionalna pravna vsebina, medtem ko se okolijska zakonodaja pospešeno razvija na podlagi potreb, podatkov in znanstvenih ugotovitev predvsem v zadnjih desetletjih.

Usklajevanje potreb in interesov poteka v procesu priprave prostorskih načrtov in sprejemanja odločitev o razvoju v prostoru. Odločanje je v parlamentarnih demokracijah, med kakršne sodi tudi naša država, zaupano izvoljenim predstavnikom skupnosti na nacionalni in lokalni ravni.

Urejanje prostora v Sloveniji je izvorna naloga lokalnih skupnosti, zato poslanci državnega zbora odločajo predvsem o zadevah državnega pomena in o novih zakonskih rešitvah. Občinski svetniki in župani pa so odgovorni za odločitve o razvoju v prostoru na lokalni ravni.

Politika se pri odločanju povezuje s stroko in se že vsaj zadnjih petdeset let na različne načine posvetuje tudi z javnostjo. Vključevanje javnosti v odločanje o razvoju v prostoru je danes demokratična norma, katere izvajanje spodbuja tudi Evropska unija. Posvetovanje z javnostjo politike ne razbremenjuje odgovornosti za sprejete odločitve, ji pa omogoča, da bolje razume pričakovanja javnosti in lahko skladno z njimi ravna pri izvrševanju odločitev.

SREDNJEVEŠKO MESTO je pravico do tržnega prostora razdelilo med lastnike objektov tako, da je bila točno predpisana širina ulične fasade hiš povezana s pravico, da lahko trgovec pred svojo hišo na glavni trg postavi le eno stojnico. Tako so dogovorni s pravili za gradnjo in rabo prostora preprečevali koncentracijo koristi iz lastnine v prostoru in zagotavljali razporeditev pozitivnih učinkov urejanja prostora na blaginjo večjega števila prebivalcev in razvoj kraja.

Dodatne informacije:

Aarhuška konvencija (1992, Helsinki) zagotavlja dostop do informacij, udeležbo javnosti pri odločanju in pravno varstvo v okolijskih zadevah. Dostopna je na spletnih straneh: http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/zakonodaja/okolje/arhuska_konvencija.pdf, http://www.rec-lj.si/projekti/aarhus/dokumenti/strokovna_priporocila.pdf.

5. Kdo sodeluje pri pripravi načrtov in rešitev

Nove rešitve v prostoru vedno nastajajo v dialogu med strokovnjaki in uporabniki. Arhitekt mora zelo dobro poznati želje, navade in tudi okus naročnika, ne nazadnje pa mora tudi vedeti, koliko lahko nov objekt stane. Še težje delo ima načrtovalec, ko ustvarja objekt, v katerem bo hkrati več različnih uporabnikov. Takrat ne more upoštevati vsakega posameznega med njimi, zato z njimi sodeluje na drugačen način in uporabnika upošteva kot abstraktno osebo.

Pri pripravi prostorskih načrtov poleg javnosti sodelujejo vsaj prostorski načrtovalec, strokovnjak, zaposlen v upravi, investitor in/ali izvoljeni predstavniki politične skupnosti. Vsak od njih ima določeno vlogo in ga pri delu vodijo določena pravila.

Ustvarjalna svoboda načrtovalca je omejena z naročnikovimi pričakovanji, urbanističnimi predpisi, okolijskimi omejitvami in neredko tudi z odzivi javnosti. Prostorski načrtovalec je zavezan standardom in pravilom, ki preprečujejo nered in stihijo, škodo v prostoru in okolju, ogrožanje zdravja, zasebne in javne lastnine in podobno. Poleg tega se ravna po strokovni etiki, ki ga zavezuje k spoštovanju drugih udeležencev v urejanju prostora, strokovnih argumentov kot podlage za odločanje in prostora kot razvojnega vira.

Predloge načrtov in prostorske rešitve izdelajo strokovnjaki, ki pa imajo omejen vpliv na odločanje o rešitvah. O rešitvi se odloča v soočenju strokovnih predlogov s pričakovanji investitorjev in tistih, ki sprejemajo odločitve. Odločitev sprejmejo organi, v katerih sedijo izvoljeni predstavniki ljudstva (občinski svetniki, poslanci državnega zbora). Za sprejemanje odločitev je zelo pomembno tudi mnenje javnosti. Odziv uporabnikov na posamezne rešitve v prostoru je tako pomemben, da se zadnja desetletja v prostorskem načrtovanju uporablja vedno več tehnik vključevanja javnosti v pripravo načrtov in sprejemanje odločitev o posegih v prostor. Na ta način se razvija tudi stroka, ki sama s svojimi aktivnostmi vedno bolj spodbuja vključevanje različnih vrst javnosti v pripravo načrtov in njihovo sodelovanje.

Dejavno sodelovanje uporabnikov pri strateškem in projektnem načrtovanju izvajajo povsod v razvitem svetu. Tako uporabniki kot načrtovalci si želijo da bi bila nova rešitev čim bolj sprejeta in čim bolj usklajena, zato pogosto pritegnejo k sodelovanju strokovnjake za vključevanje uporabnikov v načrtovalski proces, ki prispevajo k boljšemu razumevanju in komunikaciji med vsemi udeleženci.

Pri izdelavi prostorskih načrtov, ki predvidevajo posege in spremembe v prostoru, je nujno doseči čim višjo stopnjo družbenega soglasja. Ker se načrtovane spremembe v prostoru vedno tičejo tudi širše javnosti, je nujno, da ima ta možnost prispevati svoje mnenje. Vključevanje javnosti v postopek prostorskega načrtovanja je zato tudi zakonsko predpisano.

Javnost se za potrebe uspešnega sodelovanja v procesih načrtovanja organizira v različne interesne skupine in nastopa npr. z vidika zagovorništva interesov narave, z vidika posebnih skupin prebivalcev ali zaradi uresničevanja določenega interesa v prostoru.

V sodobni državi civilna družba nasploh prevzema pomembno vlogo pri upravljanju države, tako v smislu nadzora kot sodelovanja pri iskanju najboljših možnih rešitev. Politika vedno bolj sprejema organizirano civilno družbo za razvojnega partnerja. Moderna država je zainteresirana zato, da se javnost organizira v nevladne organizacije, ki dolgoročno prevzemajo zagovorništvo določenih interesov v urejanju prostora.

V sodobni državi civilna družba nasploh prevzema pomembno vlogo pri upravljanju države, tako v smislu nadzora kot sodelovanja pri iskanju najboljših možnih rešitev. Politika vedno bolj sprejema organizirano civilno družbo za razvojnega partnerja. Moderna država je zainteresirana zato, da se javnost organizira v nevladne organizacije, ki dolgoročno prevzemajo zagovorništvo določenih interesov v urejanju prostora.

Dodatne informacije:

Zaradi velikega pomena, ki ga pripisujemo sodelovanju javnosti v različnih fazah procesa urejanja prostora, se v svetu uveljavlja niz novih poimenovanj, za katera v slovenščini še nimamo uveljavljenih izrazov, to so participatory planning, communicative planning, participatory democracy...

Slovenski uporabniki prostora vedno bolj kritično spremljajo dogajanje v prostoru, v katerem prebivajo in delajo. Zanimanje za spremembe v širšem prostoru, zunaj zasebnosti posameznikovega doma, narašča s stopnjo družbene razvitosti. Slovenija se, kar se tega tiče, v zadnjem desetletju pospešeno približuje razvitim državam. Zainteresirani uporabniki tudi pri nas vedno pomembneje vplivajo na prostorsko kulturo posameznega okolja.

V slovenski javnosti zelo odmevajo predvsem veliki posegi v prostor, ki zadevajo pomembne dele nacionalnega ozemlja, kot so na primer gradnja avtocest, prenova hotela Palace v Portorožu, gradnja vetrnih elektrarn na Snežniku, Kolizej v Ljubljani, širitev Luke Koper in podobno.

Več:

www.ipop.si
www.trajekt.org

6. Vključevanje javnosti v urejanje prostora

Vsa danes dosegljiva priporočila iz vrst nevladnih organizacij, mednarodnih dokumentov in strokovnih virov politike spodbujajo, da se odločajo na podlagi predlogov rešitev, ki so nastale v procesu zgodnjega in aktivnega vključevanja javnosti v njihovo pripravo.

Zaradi učinkov, ki jih ima vključevanje javnosti na vsebino rešitev, odgovornost za rabo prostora in verodostojnost odločitev, je vključevanje javnosti v pripravo načrtov in v sprejemanje odločitev o posegih v prostor dodatno utemeljeno. Učinki sodelovanja se pokažejo tudi v boljši povezanosti javnosti. Povezane skupnosti pa se v različnih življenjskih situacijah znajdejo bolje kot izolirani posamezniki.

Vključevanja sposobna in povezana javnost lahko postane tudi zanesljiv partner pri drugih nalogah iz urejanja prostora, kot so izvedba posegov, vzdrževanje, raba in prenova. Različna razvojna partnerstva pa predstavljajo veliko upanje sodobnega upravljanja s prostorom, ki mu javni sektor zaradi naraščajočih potreb uporabnikov sam ni več kos.

Rezultati vključevanja so odvisni predvsem od pogojev za sodelovanje, to so čas, sredstva, prostor in strokovna podpora. Čas velja za odločilni pogoj, ker ga pri pripravi načrtov in rešitev najpogosteje zmanjkuje. Časovna stiska se rada omenja kot razlog za izključevanje javnosti iz razprave. Čas, potreben za izdelavo prostorskih načrtov, je tudi v Sloveniji najpogosteje omenjen problem pri pripravi načrtov. Tudi veljavna zakonodaja s področja prostorskega načrtovanja v želji po prihranku časa vključuje javnost v postopek priprave načrtov zgolj enkrat, in še to zelo pozno, ko so načrti že vsestransko sektorsko usklajeni.

Izkušnje kažejo, da se izogibanje vključevanja javnosti v začetne faze načrtovanja lahko konča z zapleti in zastoji pri sprejemu načrtov. To dokazujejo tudi številne civilne iniciative, ki v Sloveniji v zadnjih letih opozarjajo na to, da se slovenska javnost vse bolj zaveda pomena svojega prostora in želi sodelovati pri načrtovanju posegov in sprememb.

Pravočasno vključevanje javnosti v pripravo rešitev omogoča predvsem dovolj časa za seznanitev javnosti z načrtovanim posegom in njegovimi vplivi. Na posege v prostor se ljudje zelo različno odzivamo. Redko je v neki rešitvi možno upoštevati vsa pričakovanja, vendar pa posameznik novost v prostoru lažje sprejme, če pozna različne možne rešitve in odzive drugih ljudi.

Učinki vključevanja javnosti so za družbo kot celoto, uporabnike in posamezne investitorje v glavnem prej pozitivni kot negativni. Odgovorni za urejanje prostora v državi morajo zato vključevanje javnosti v pripravo načrtov spodbujati na vse možne načine, z dobrimi zakonodajnimi rešitvami in dobro prakso priprave načrtov na različnih ravneh. Javnost je treba vključiti že v pripravo strateških razvojnih načrtov, da bo v fazi priprave podrobnih načrtov lažje razumela razloge in cilje, ki jim rešitve sledijo.

Največja ovira za dobro sodelovanje so predsodki in razlike v znanju. Veliko strokovnjakov še meni, da javnost ne more učinkovito sodelovati v procesih priprave načrtov, ker za to nima ustreznega znanja. Izobraževanje za sodelovanje zato postaja tako vsebina splošnega izobraževanja kot programov za izobraževanje prostorskih načrtovalcev.

Cilji vključevanja javnosti v pripravo načrtov:

- zagotoviti vključenost aktualnih potreb in pričakovanj ljudi v rešitve,
- pridobiti dodatne informacije za izdelavo rešitev,
- oblikovati rešitve, ki so sprejemljive z več vidikov,
- povečati pozitivne učinke načrtovanja in urejanja,
- izkoristiti pripravljenost ljudi za sodelovanje tudi v fazi izvedbe in rabe,
- doseči višjo stopnjo kredibilnosti odločitev.

Pogoji za dobro sodelovanje morajo biti določeni na samem začetku procesa tako, da so način, vsebina in čas sodelovanja ves čas jasni vsem udeležencem. Prevelika pričakovanja udeležencev so lahko velika ovira za potek in rezultate dela. Prav je, da se na začetku procesa določijo tudi finančne okoliščine sodelovanja, strokovna podpora in prostor za sodelovanje.

Dodatne informacije:

Nekatere nevladne in neprofitne organizacije poudarjajo vlogo participacije in izobražujejo za sodelovanje:

Center nevladnih organizacij Slovenije, Povšetova ulica 7, Ljubljana, www.cnvosi.civilni-dialog.net,
Pravnoinformacijski center nevladnih organizacij, www.pic.si.

Zaradi pomena, ki ga svetovna javnost pripisuje znanju o urejanju prostora, je pod okriljem Združenih narodov stekla akcija Desetletje izobraževanja za trajnostni razvoj, v okviru katere bodo med letoma 2005 in 2014 posamezne države s pomočjo mednarodne skupnosti izvajale različne programe in projekte, ki naj bi državljane sveta izobrazili za dejavno sodelovanje v razvoju in s tem tudi za prevzem odgovornosti za razvoj. Več o tem na: http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=36025&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

7. Zakonsko opredeljeno sodelovanje javnosti

Slovenska zakonodaja o prostorskem načrtovanju predvideva vključevanje javnosti v pripravo prostorskih načrtov že od sredine osemdesetih let prejšnjega stoletja. Na javni razpravi ob razgrnitvi lahko sodeluje vsak uporabnik prostora ne glede na interesno povezanost s predmetom razgrnitve ali kraj prebivanja.

Predlog prostorskega načrta mora biti javno razgrnjen najmanj 30 dni. V času javne razgrnitve predloga organizira pripravljavec njegovo javno obravnavo. O razgrnitvi ter kraju in času obravnave mora pripravljavec javnost obvestiti z objavo v uradnem glasilu lokalne skupnosti ter na krajevno običajen način najmanj en teden pred začetkom javne razgrnitve.

Javna razgrnitev je priložnost, da se širša javnost seznanj z načrtom ter poda svoje pripombe in mnenja. Javnost lahko poda svoje mnenje na različne načine (elektronsko, pisno, telefonsko, osebno na razgrnitvi). O pripombah in predlogih, danih v času javne razgrnitve, mora pripravljavec voditi zapisnik ter do njih sprejeti stališče in zagotoviti, da se prostorski načrt dopolni v skladu s sprejetimi stališči.

Zakonsko predpisane oblike sodelovanja so obvezni minimum sodelovanja javnosti v prostorsko-načrtovalskem postopku, ki ga zagotavlja država za uravnoteženje različnih interesov v prostoru. To je formalno sodelovanje, ki ni odvisno od dobre volje, pripravljenosti, sredstev in časa načrtovalca, investitorja ali lokalne uprave.

Zakonsko predvideno sodelovanje pa ne preprečuje lokalnim skupnostim, načrtovalcem in investitorjem, da tudi prej in drugače vključijo uporabnike v pripravo najustreznejše možne rešitve v prostoru.

Obstaja cela vrsta posegov, kjer so tovrstna prizadevanja za neformalno sodelovanje še posebno priporočljiva. Med drugim se zgodnje in intenzivno posvetovanje z javnostjo priporoča pri načrtovanju vseh velikih posegov v prostor, pri posegih z velikimi vplivi na okolje in pri urejanju javnega odprtega prostora ter pri vseh prenovah, ki bodo pomembno vplivale na način življenja in kakovost prebivanja v nekem kraju.

Načrtovalci verjamejo, da je z vključevanjem konkretnih uporabnikov v pripravo novih rešitev, posebej pri načrtovanju prenove javnega prostora ali novih ureditev v stanovanjskih območjih naselij, možno vplivati tudi na višjo stopnjo uporabne vrednosti ureditev in na bolj odgovorno rabo prostora, to pa ugodno vpliva na organizacijo in stroške vzdrževanja.

Primer strateške odločitve na ravni občine je odločitev za umirjanje prometa, ki je načelno vedno zelo sprejemljiva za večino. Ko pa razprava nanese na konkretne rešitve, zniževanje hitrosti, nove ureditve cestnega prostora ter s tem poseže v navade uporabnikov, morda celo poseže na njihova zemljišča, in predstavi stroške, se javnost lahko začne upirati. Zato je prav, da je javnost vključena že v sprejemanje strateške odločitve, da razume kakšne posledice jo čakajo ter jih kasneje lažje sprejme.

8. Kdaj je dobro sodelovati

Urejanje prostora se tiče vsakogar in zato je pravica do sodelovanja v zadevah urejanja prostora neodtujljiva državljanska pravica. Najpogostejši razlog za sodelovanje pri pripravi načrtov sta lastnina zemljišč in objektov.

Gradbena zakonodaja v postopek izdaje gradbenih dovoljenj vključuje stranke v postopku. To so tisti uporabniki, katerih zemljišče na primer meji na zemljišče novo načrtovane hiše. Nova hiša se načrtuje tako, da so upoštevane pravice sosedov. Večino teh pravic določajo prostorski akti, ki določajo pravila rabe prostora v konkretnem območju. Razumen investitor sosedo seznanj s svojimi načrti in se skuša pogovoriti o rešitvah tako, da bodo kar najbolj ustrezale tudi drugim uporabnikom prostora. Uskladiti se skuša s sosedi še pred pridobitvijo formalnih pogojev za gradnjo in izvedbo posega. Rešitve dobri sosedje med seboj uskladijo tudi kadar tega ne predpisuje prostorski akt.

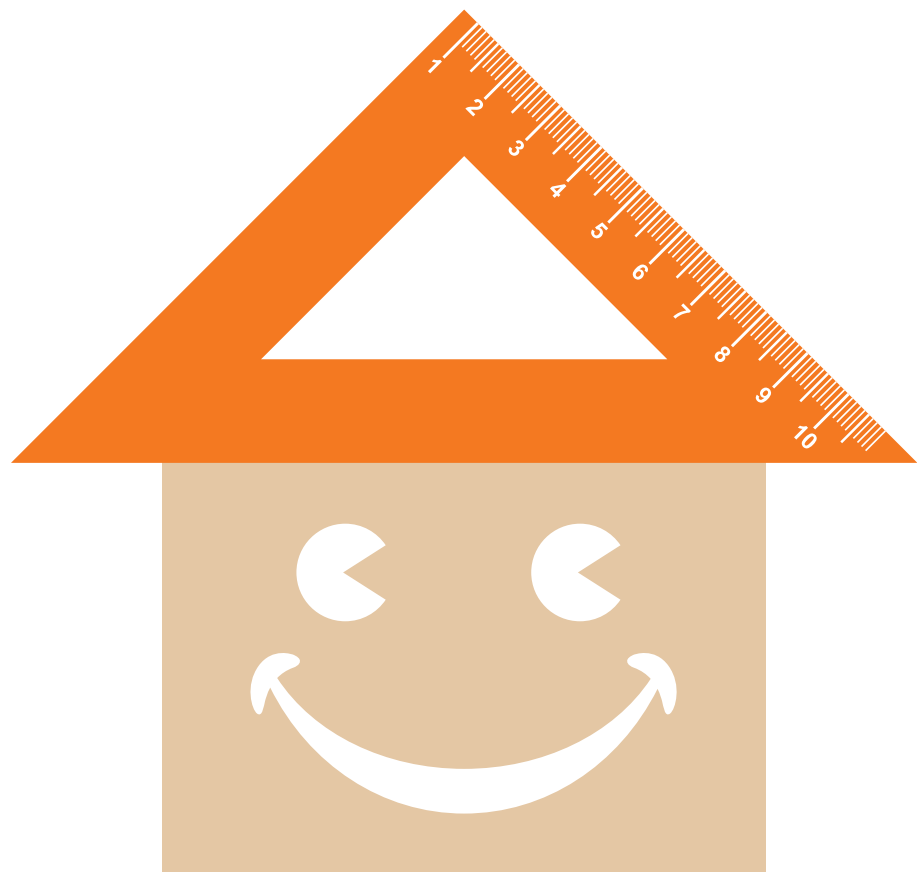
Vendar pa skrb za lastnino še zdaleč ni edini razlog za vključevanje v pripravo načrtov in sprejemanje odločitev o razvoju v prostoru. Tudi zakonodaja predvideva vključevanje javnosti v pripravo novih prostorskih načrtov, ker se urejanje prostora dotika tako območij predvidenih za gradnjo kot organizacije dejavnosti v prostoru, ki lahko pomembno vpliva na kvaliteto življenja prebivalcev.

Zadnji čas, da se posameznik ali zainteresirana javnost vključita v postopek sprejemanja načrta, je javna razgrnitev prostorskega načrta. Udeležba s pripombo na javni razgrnitvi obvezuje pripravljavca dokumenta, da se do pripombe opredeli, da jo odgovorno obravnava in presodi, v kolikšni meri jo bo upošteval in kako.

Angažirani odzivi javnosti so precej pogosto povezani s težavami, ki obremenjujejo bivalno okolje in vsakdanje življenje, in pa z načeli in vrednotami, ki jih zagovarjajo člani različnih društev, zvez in gibanj. Številne lokalne pobude si z vključevanjem v pripravo načrtov prizadevajo preprečiti rešitve, ki bi negativno vplivale na njihovo okolje, in namesto njih uveljaviti take rešitve, ki bi kar najbolj ustrezale potrebam njihove skupnosti.

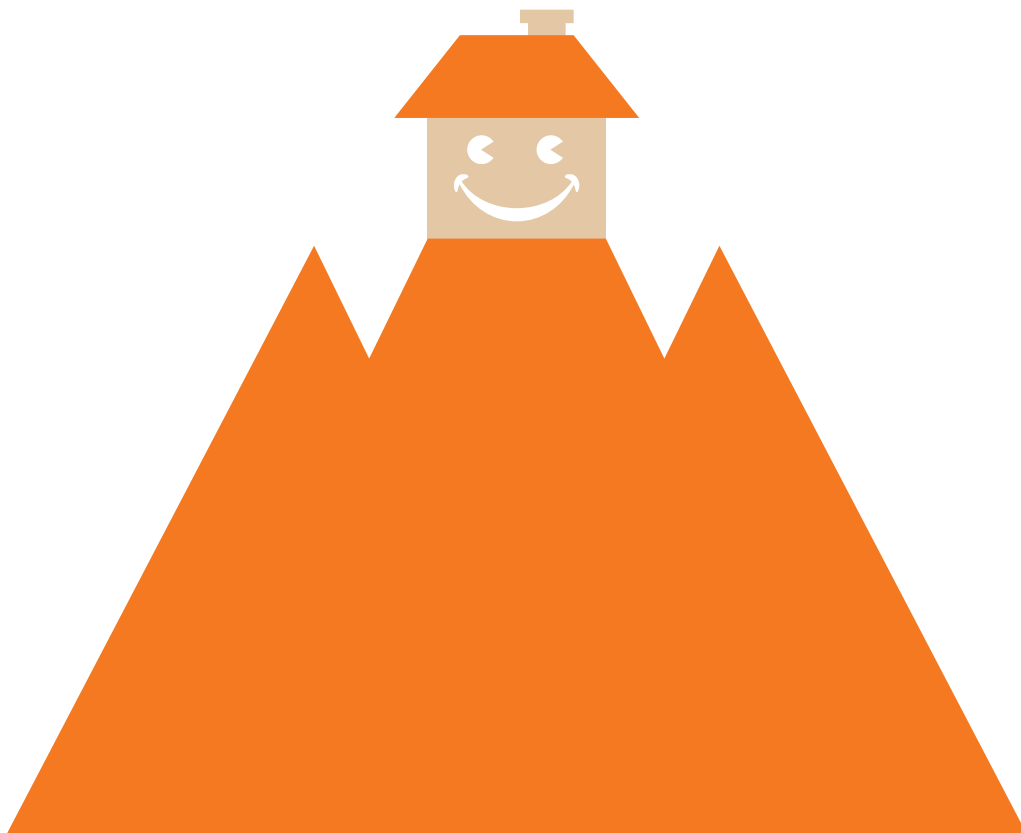
Za zagotavljanje kvalitetnih rešitev je dejavno sodelovanje posameznikov in skupnosti priporočljivo v vseh navedenih primerih. Hkrati pa je zelo priporočljivo spremljanje priprave razvojnih načrtov, in sicer vsaj javnih razgrnitev novih prostorskih načrtov. Tako si lahko zagotovimo pravočasne informacije o spremembah v prostoru, se nanje pripravimo, ali pa v skrajnem primeru skušamo predloge s pripombami še spremeniti.

Vsakdo lahko sodeluje v urejanju prostora in izraža svoje mnenje o prostorskih problemih, in dobro je, da to svojo pravico izkoristimo čim večkrat. Sodelovanje pri pripravi in sprejemanju načrtov odpira priložnosti za nove dogovore in ureditve, pozitivno vpliva na med sosedske odnose, razvija skrb za skupne potrebe v prostoru ter vpliva na rabo prostora in na možnosti za sodelovanje še v drugih zadevah urejanja prostora.

III. O PRAVILIH UREJANJA PROSTORA

Prostorsko načrtovanje ima v Sloveniji že dolgo tradicijo, po osamosvojitvi pa je doživelo precej sprememb in novosti. Te niso bile vedno najbolj sprejete, kljub temu pa še vedno omogočajo demokratičen proces odločanja in vključevanje javnosti v proces prostorskega načrtovanja.

9. Od zgoraj navzdol – sistem prostorskega načrtovanja

Načrtovanje razvoja v prostoru je zelo obsežen in občutljiv proces, ki predstavlja prepletanje strokovnega in političnega odločanja o posameznih potrebah in dejavnostih v prostoru. Zakoni in drugi predpisi s področja urejanja prostora usmerjajo k smotni rabi prostora in zagotavljanju visoke kakovosti grajenega okolja. V njih so zapisana pravila, s katerimi se usmerja in nadzoruje razvoj novih naselij, infrastrukture, stanovanjskih sosesk, rabe prostora in ohranjanja posebnosti zavarovanih območij ter zagotavlja priprava podrobnejših načrtov za gradnjo objektov kot so nove hiše in ceste ter drugih prostorskih ureditev kot npr. parkov, otroških igrišč, infrastrukture, odlagališč odpadkov.

Prostorsko načrtovanje ima v Sloveniji dolgo tradicijo, v letih po osamosvojitvi pa je doživelo precej sprememb in novosti. Zakonski predpisi in akti, ki jih je pri načrtovanju treba upoštevati, se dotikajo vseh področij človekovega delovanja, ki imajo vpliv na prostor. Tako v procesu prostorskega načrtovanja sodelujejo različni sektorji (nosilci urejanja prostora), ki pokrivajo vsak svoje področje delovanja ter z zakoni določajo pogoje in omejitve za načrtovanje in rabo prostora.

Sistem prostorskega načrtovanja je enoten za celo Slovenijo. Določa ga Zakon o prostorskem načrtovanju, ki je bil sprejet leta 2007. Na ravni dovoljevanja in izvajanja gradnje objektov ga dopolnjuje Zakon o graditvi objektov, ki je bil nazadnje dopolnjen leta 2008.

V sistemu prostorskega načrtovanja zakon razlikuje tri osnovne skupine prostorskih aktov – državne, medobčinske in občinske prostorske akte. Prostorski akti so razdeljeni na strateške prostorske akte, ki določajo cilje in usmeritve razvoja v prostoru ter ukrepe za zagotovitev njihovega uresničevanja, in izvedbene prostorske akte, ki so neposredna podlaga za dovoljevanje gradnje. Prostorski akti so hierarhični, kar pomeni, da morajo biti nižji prostorski akti usklajeni z višjimi. Občinski prostorski akti so usklajeni z državno prostorsko strategijo, izvedbeni prostorski akti pa z občinskimi strateškimi prostorskimi akti.

Ker je prostorsko načrtovanje proces, ki je vezan tudi na zakonsko predpisane postopke, je večina novih prostorskih aktov šele v nastajanju. V praksi to pomeni, da je v veljavi še veliko prostorskih dokumentov in načrtov, ki so nastali še po predpisih prejšnjega Zakona o urejanju prostora. Najpomembnejši veljavni strateški dokumenti so: Politika prostorskega razvoja (2001); Strategija prostorskega razvoja Slovenije (2004), ki določa cilje in prioritete prostorskega razvoja za celotno območje države in usmeritve za načrtovanje na regionalni in lokalni ravni po posameznih prostorskih sistemih, poselitvi, infrastrukturi in krajini ter ukrepe za izvajanje strategije; ter Prostorski red Slovenije (2004) s splošnimi in posebnimi pravili za načrtovanje, ki jih je treba upoštevati pri pripravi vseh vrst prostorskih aktov.

PROSTORSKO NAČRTOVANJE (PLANIRANJE) pomeni načrtovanje in razmeščanje človekovih dejavnosti v najširšem smislu, upoštevajoč socialno-ekonomske, kulturne, tehnološke, okoljske in druge vidike. Prostorsko načrtovanje je del širšega procesa, ki vodi do sprejema odločitve o neki razvojni pobudi in vključuje vse prostorske razsežnosti, od najširših regionalnih območij do mest in posameznih lokacij.

Dodatne informacije:

Na spletnih straneh Ministrstva za okolje in prostor so dostopni veljavni zakoni in drugi predpisi, ki urejajo področje prostorskega načrtovanja: http://www.mop.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti.

Več o sistemu prostorskega načrtovanja je v Zakonu o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt, Uradni list RS, št. 33/07), več o graditvi objektov pa v Zakonu o graditvi objektov (ZGO-1, Uradni list RS, št. 110/02) s kasnejšimi spremembami in dopolnitvami.

Lokalne skupnosti vsak dan opravijo ogromno dela, povezanega s prostorskim načrtovanjem: od priprave strateških in izvedbenih prostorskih dokumentov do izdajanja potrdil o namenski rabi zemljišča, posredovanja informacij občanom ter izvedbe projektov za gradnjo objektov in drugih prostorskih ureditev.

10. Od spodaj navzgor – odgovornost občine

Lokalne skupnosti, občine, imajo v Sloveniji izvorno pravico urejanja prostora na svojem območju. Izjema so posegi v prostor, ki so v neposredni pristojnosti države kot npr. načrtovanje ureditev državnega pomena kot so državne ceste, hidro centrale, elektrovi in drugi infrastrukturni objekti. Prostorsko načrtovanje se mora na lokalni ravni izvajati v skladu s sprejetimi zakoni, standardi in merili. Poglavitna naloga lokalnih skupnosti v zvezi urejanjem prostora je skrb za racionalno, mešano in trajnostno usmerjeno rabo prostora ter varčno rabo zemljišč v skladu z načeli kakovostnega bivanja in zdravega okolja. V postopku odločanja o prostorskem razvoju, lokalne skupnosti skrbijo za neposredno sodelovanje vseh prizadetih in zainteresiranih deležnikov. Skrbijo tudi za identiteto prostora z upoštevanjem in varovanjem naravnih, kulturnih in grajenih značilnosti.

Lokalne skupnosti vsak dan opravijo ogromno dela, povezanega s prostorskim načrtovanjem: od priprave strateških in izvedbenih prostorskih dokumentov do izdajanja potrdil o namenski rabi zemljišča, posredovanja informacij občanom ter izvedbe projektov za gradnjo objektov in drugih prostorskih ureditev.

Lokalne skupnosti izvajajo prostorsko politiko v skladu s politiko urejanja prostora in strategijo prostorskega razvoja Slovenije. V državni pristojnosti je tudi izvajanje nadzora nad zakonitostjo prostorskega načrtovanja v lokalnih skupnostih. Če lokalne skupnosti ne izvajajo svojih nalog na tem področju, ima država pravico nadomestnega ukrepanja.

POTRDILO O NAMENSKI RABI ZEMLJIŠČA je izpis iz uradne evidence in vsebuje podatek o namenski rabi prostora, kot jo določa občinski prostorski načrt, ter podatek o prostorskih ukrepih, določenih na podlagi predpisov s področja urejanja prostora. Potrdilo o namenski rabi zemljišča se priloži tudi kopija grafičnega dela občinskega prostorskega načrta. Potrdilo o namenski rabi zemljišča velja do uveljavitve sprememb in dopolnitev občinskega prostorskega načrta ali državnega prostorskega načrta (ZPNačrt, Uradni list RS, št. 33/07).

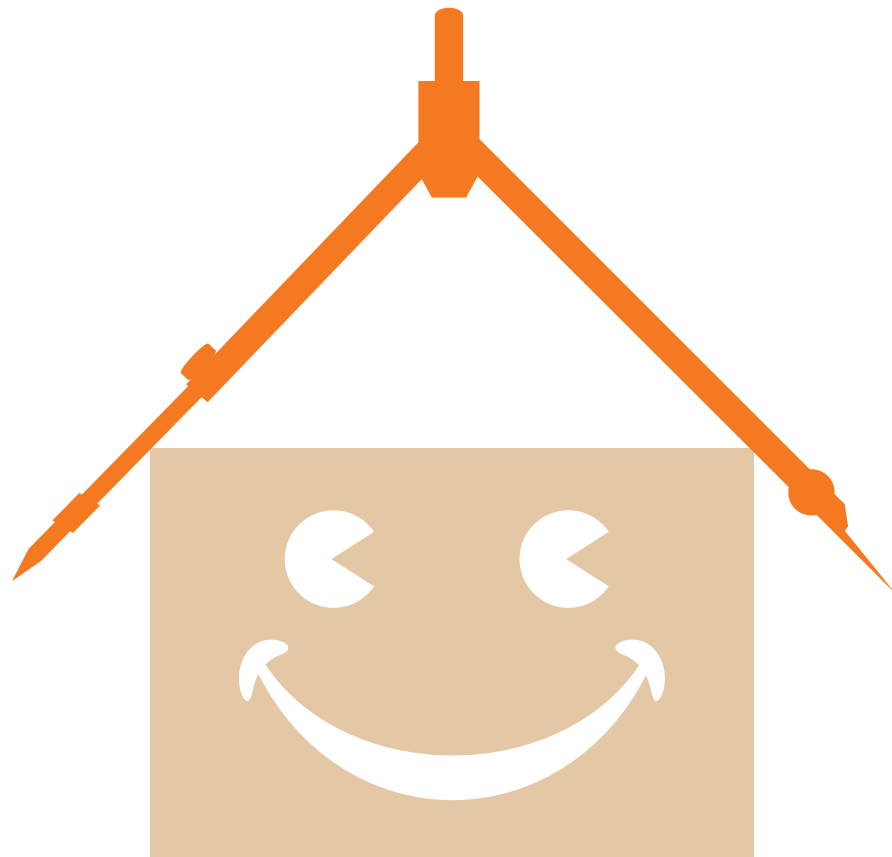
Na lokalni ravni zakon poleg strateškega in izvedbenega dela občinskega prostorskega načrta predvideva tudi izdelavo urbanističnega načrta kot sestavni del občinskega prostorskega načrta. Urbanistični načrt je podlaga za celovito načrtovanje razvoja urbanih središč (določenih v veljavni Strategiji prostorskega razvoja Slovenije) in naselij, kjer je zaradi posebnosti razvoja ter drugih razlogov njegova izdelava utemeljena. Urbanistični načrt se izdeluje tudi za več funkcionalno med seboj povezanih urbanih središč.

Slovenija še nima formalno vzpostavljene administrativne regionalne ravni – pokrajin. Edini instrument prostorskega načrtovanja na regionalni ravni je medobčinski prostorski načrt kot prostorski dokument, za katerega izdelavo se dogovorita dve ali več občin. Država pri pripravi tega dokumenta nima partnerske vloge.

Dodatne informacije:

Prostorski dokumenti skoraj vseh slovenskih občin so dostopni na dveh spletnih portalih: <http://www.geoprostor.net/PisoPortal/vstopi.aspx>, prostorski informacijski sistem občin (PISO) <http://www.iobcina.si/iobcina2/>: portal iObčina.

Vse vrste občinskih prostorskih načrtov so najpomembnejši in najhitrejši vir informacij o prostorskem razvoju občine, predvsem pa o možnostih za izvedbo konkretnih posegov v prostor (npr. gradnja nove hiše, postavitve ograje ali ureditev vrta ...). S pridobitvijo potrdila o namenski rabi zemljišča si pridobimo tudi merila in pogoje, pod katerimi lahko tak poseg izvedemo.

11. Prostorski dokumenti in načrti

Prostorski dokumenti in načrti imajo na državni in lokalni ravni dve vlogi. Najprej predstavljajo pripomoček in napotek državnim in lokalnim oblastem pri odločanju o posegih, ki se bodo v prostoru dejansko izvedli. Hkrati pa vsem potencialnim uporabnikom prostora predpisujejo cilje in usmeritve za razvoj v prostoru bodisi na državni, regionalni ali lokalni ravni. Obe vlogi sta zelo pomembni za usklajevanje različnih interesov v prostoru. Najpomembnejši državni in občinski prostorski dokumenti in načrti so:

POLITIKA UREJANJA PROSTORA RS (2001) je vladni dokument, v katerem je Slovenija opredelila izhodišča in usmeritve za trajnosten razvoj v prostoru. V dokumentu so zapisane tudi usmeritve za doseganje zastavljenih ciljev.

STRATEGIJA PROSTORSKEGA RAZVOJA SLOVENIJE (SPRS, 2004) v povezavi z evropskimi usmeritvami za zagotavljanje trajnostnega prostorskega razvoja določa cilje, prioritete in zasnovo razvoja v prostoru ter strateške usmeritve za trajnostni razvoj dejavnosti v prostoru na regionalni in lokalni ravni. Skupaj s Strategijo gospodarskega razvoja je na ravni države krovni dokument za usmerjanje razvoja in usklajevanje sektorskih politik. Povezuje se tudi z drugimi strateškimi razvojnimi dokumenti države, zlasti glede vprašanj varstva prepoznanih kakovosti ter predvidenega razvoja, presoje in zagotovitve prostorskih možnosti za delovanje posameznih dejavnosti.

DRŽAVNI PROSTORSKI NAČRT (DPN) je prostorski akt, s katerim se načrtujejo prostorske ureditve državnega pomena (ureditve gospodarske javne infrastrukture in grajenega javnega dobra, prostorske ureditve zaradi varstva okolja, prostorske ureditve na območjih ohranjanja narave in območjih kulturnih spomenikov, prostorske ureditve, namenjene obrambi in varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami, in druge prostorske ureditve, ki segajo na območje več občin ali katerih vpliv sega na območje več občin in so zaradi svojih gospodarskih, socialnih, kulturnih in varstvenih značilnosti pomembne za prostorski razvoj Republike Slovenije.

PROSTORSKI RED SLOVENIJE (PRS, 2004) na podlagi Strategije prostorskega razvoja Slovenije določa pravila za prostorsko načrtovanje, pravila za načrtovanje prostorskih sistemov in pravila za načrtovanje in graditev objektov. Poleg tega določa pravila za urejanje prostora, ki zagotavljajo podlago za enotno urbanistično in krajinsko načrtovanje v zvezi z umeščanjem dejavnosti in prostorskih ureditev v prostor ter v zvezi z arhitekturnim in krajinskim projektiranjem glede na značilnosti posameznih območij države.

OBČINSKI PROSTORSKI NAČRT (OPN) je prostorski akt, s katerim se določijo cilji in izhodišča prostorskega razvoja občine, načrtujejo prostorske ureditve lokalnega pomena ter določijo pogoji umeščanja objektov v prostor. Občinski prostorski načrt vsebuje strateški in izvedbeni del. OPN se sprejme za celotno območje ene lokalne skupnosti – občine.

OBČINSKI PODROBNI PROSTORSKI NAČRT (OPPN) je prostorski akt, s katerim se podrobneje načrtujejo prostorske ureditve, če se za to izkaže potreba. Izdela se tudi za prostorske ureditve lokalnega pomena za območja, prizadetih zaradi posledic naravnih ali drugih nesreč, ki niso določene v občinskem prostorskem načrtu. Je podlaga za pripravo projekta za pridobitev gradbenega dovoljenja.

Vse vrste občinskih prostorskih načrtov so najpomembnejši in najhitrejši vir informacij o prostorskem razvoju občine, predvsem pa o možnostih za izvedbo konkretnih posegov v prostor (npr. gradnja nove hiše, postavitve ograje ali ureditev vrta ...). Glavne vsebine občinskih prostorskih načrtov so podane z Zakonom o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt, Uradni list RS, št. 33/07):

Strateški del občinskega prostorskega načrta določa:

- 1 izhodišča in cilje ter zasnovno prostorskega razvoja občine,
- 2 usmeritve za razvoj poselitve in za celovito prenovno, usmeritve za razvoj v krajini, za določitev namenske rabe zemljišč in prostorskih izvedbenih pogojev ter zasnovno gospodarske javne infrastrukture lokalnega pomena,
- 3 območja naselij, vključno z območji razpršene gradnje, ki so z njimi prostorsko povezana,
- 4 območja razpršene poselitve.

Izvedbeni del občinskega prostorskega načrta po posameznih enotah urejanja prostora določa:

- 1 območja namenske rabe prostora,
- 2 prostorske izvedbene pogoje,
- 3 območja, za katera se pripravi občinski podrobni prostorski načrt.

Z občinskim podrobnim prostorskim načrtom se podrobneje določijo:

- 1 območje občinskega podrobnega prostorskega načrta,
- 2 arhitekturne, krajinske in oblikovalske rešitve prostorskih ureditev,
- 3 območja, za katera se projektne rešitve pridobijo z javnim natečajem,
- 4 načrt parcelacije,
- 5 etapnost izvedbe prostorske ureditve, če je ta potrebna,
- 6 rešitve in ukrepi za celostno ohranjanje kulturne dediščine,
- 7 rešitve in ukrepi za varstvo okolja in naravnih virov ter ohranjanje narave,
- 8 rešitve in ukrepi za obrambo ter varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami, vključno z varstvom pred požarom, in
- 9 pogoji glede priključevanja objektov na gospodarsko javno infrastrukturo in grajeno javno dobro.

Dodatne informacije:

Predstavljeni dokumenti so objavljeni v Uradnem listu RS in spletnih straneh Ministrstva za okolje in prostor:

Odlok o Strategiji prostorskega razvoja Slovenije (Uradni list RS, št. 76/04),

Uredba o prostorskem redu Slovenije (Uradni list RS, št. 122/04),

<http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/publikacije/drugo/ocena-stanja.pdf>,

<http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/publikacije/drugo/politika-upro.pdf>.

Pot do informacij o prostorskem razvoju in urejanju prostora na območju občine je običajno najhitrejša preko spletnih strani občine. Poleg osnovnih informacij so na spletnih straneh na voljo tudi napotki in obrazci za pridobitev potrdila o namenski rabi zemljišča, za oddajo vloge za spremembo rabe prostora in podobno. Možnost pregledovanja občinskih prostorskih načrtov je pogosto podana preko preusmeritve na druge spletne strani. Če občina dokumentov nima dostopnih v digitalni obliki, so ti na vpogled na sedežu občine v času uradnih ur.

12. Omejitve v prostoru

Pri urejanju prostora se srečujemo z absolutnimi in pogojnimi omejitvami. Bolj pogoste kot absolutne omejitve, s kakršnimi je zaščiten dediščin, so pogojne omejitve. Običajno je treba za izvedbo posega v prostor izpolniti več pogojev. Kakovost stanja v prostoru je zelo povezana tudi s tem, kako dobro so različne omejitve usklajene med seboj. Danes si prizadevamo, da bi absolutne omejitve prostorsko kar se da zamejili, medtem ko naj bi s prostorskim načrtovanjem drugod zagotovili skladno varstvo in razvoj v prostoru.

Omejitve se s časom spreminjajo. Fizične omejitve pogosto odpravi razvoj tehnologije, administrativne pa nova strokovna dognanja in politika. Glede na to se mora prilagajati tudi prostorsko načrtovanje, ki zagotavlja usklajevanje interesov v prostoru in kakovosten bivalni prostor za človeka, živali in rastline.

»Stanje v prostoru je odraz stopnje prostorske kulture in vendar samo na sebi še ni prostorska kultura. Prostorska kultura je nekakšna zmes odnosov do prostora in odnosov v prostoru. Prostorska kultura je dinamična kategorija, ki govori o razmerju med prostorom in potrebami neke družbene skupnosti in predvsem o kompleksnosti odnosov, ki združujejo tako funkcionalne potrebe kot množico prefinjenih vrednotnih sistemov, ki vodijo usklajevanje interesov in vsakodnevne bivalne prakse. Zato je prostorska kultura pravzaprav odraz odnosov in ne fizično stanje prostora. Stanje v prostoru se poraja v skladnem zamiku s prostorsko kulturo.« Simoneti, Maja (2004): Prostorska kultura. Zbornik: Konferenca slovenskih arhitektov in gradbenikov iz sveta in Slovenije, Svetovni slovenski kongres, Ljubljana

FIZIČNE OMEJITVE so povezane z značilnostmi prostora, kot so strmine, nosilnost tal, izpostavljenost poplavam, zdrsom pobočij, padajočemu kamenju, fizične omejitve so tudi stavbe ali ceste.

ADMINISTRATIVNE OZIROMA ZAKONSKE OMEJITVE izhajajo iz predpisov in navodil za ravnanje v prostoru in so na primer: državne meje, zavarovana območja, zasebna lastnina ali območja, ki so s planskimi akti namenjena samo določeni rabi. Čeprav se kot posamezniki fizičnih omejitev lažje zavedamo kot administrativnih, pa naš vsakdan kroji zelo veliko število administrativnih omejitev. Večino upoštevamo ne da bi se tega vsakič posebej in sproti zavedali, kar tudi ni potrebno dokler vemo zato, da obstajajo in da zakonodaja nespoštovanje omejitev tudi kaznuje.

Nekatere omejitve v urejanju prostora pa so stvar dogovora, ne pa uradno predpisanih pravil. Tak je dogovor, da »zgornji sosed ureja spodnjo ograjo«, ki pomeni, da se sosed dogovorita o lokaciji ograje, postavi pa jo vedno tisti, ki ima ograjo na južni strani dvorišča. Nekateri kraji po zaslugi tovrstnih dogovorov skozi čas postanejo spoštovani kot zgledno urejeni in znani po dobrih sosedskih odnosih.

Dodatne informacije:

Nekatere značilnosti prostora niso zelo očitne, a vseeno vplivajo na omejitve pri načrtovanju razvoja, ker so zakonsko zavarovane. Informacije o področjih, ki jih pokrivajo resorji, so na voljo na spletnih straneh posameznih ministrstev, vsebine zakonov pa je mogoče pridobiti z različnih spletnih strani in s spletne strani Uradnega list republike Slovenije: <http://www.uradni-list.si/index.jsp>.

13. Pomen prostorskega načrtovanja in kaj delajo prostorski načrtovalci

Odgovor na to vprašanje je dokaj preprost, a se ga običajno niti ne zavedamo. Večina med nami si namreč želi živeti v urejenem prostoru, ki zadovoljuje naše potrebe in pričakovanja. Za dosego take, zadovoljujoče opremljenosti in podobe prostora pa je potrebno prostorsko načrtovanje. Prostorsko načrtovanje je niz dejanj, ki povezujejo značilnosti prostora s potrebami posameznikov in skupnosti na način, ki zagotavlja trajno varstvo in razvoj v prostoru.

Urejen prostor je prirejen za izvajanje različnih dejavnosti, hkrati pa zadovoljuje naše estetske potrebe in je v skladu z našimi vrednotami, z odnosom do narave in drugih ljudi. Urejenost prostora se navadno povezuje z uporabnimi in harmoničnimi podobami prostora, ki omogočajo življenje in delo, pa tudi z varnostjo, predvidljivostjo okolja in čitljivostjo delov prostora. Zaznavanje urejenosti je pri ljudeh zelo tesno povezano s kulturnimi in gospodarskimi razmerami.

Ljudje uporabljamo prostor na podobne načine – stanujemo, hodimo v hribe ali vozimo avtomobile, kljub temu pa nas pri njegovi uporabi in vrednotenju vodijo tudi precej različni pogledi in okusi. Kaj koga v nekem okolju moti in obratno, kaj mu je všeč, je deloma objektivno pogojeno, v največji meri pa so te ocene subjektivne, osebno in kulturno pogojene.

Glede na to ima prostorsko načrtovanje zelo pomembno vlogo pri ustvarjanju pogojev za življenje ljudi, rastlin in živali na nekem območju. Za začetek mora načrtovalec poznati vrednote, navade, stališča in poglede ljudi. Potem mora razumeti prostorske danosti in poznati načrtovalske možnosti in rešitve ter razvojne usmeritve in omejitve. Predvsem slednje so za dogovarjanje o razvoju v prostoru zelo pomembne. Poznamo fizične in administrativne omejitve, ki močno vplivajo na način uporabe prostora, ter omejitve dogovorne narave, ki so povezane z ustaljenimi načini rabe prostora. Kršenje omejitev je lahko razlog za med sosedske prepire, lahko pa ima človekova samovolja pri rabi prostora tudi dolgoročne posledice, npr. materialno in družbeno škodo zaradi naravne nesreče.

PROSTORSKO NAČRTOVANJE je interdisciplinarna dejavnost, ki povezuje znanja različnih strok in strokovnjakov kot so arhitekti, krajinski arhitekti, geodeti, geografi, prometni in komunalni inženirji, ekonomisti, pravniki, sociologi, biologi in drugi. Prostorski načrtovalec mora imeti ustrezno izobrazbo in znanja s področja urbanizma, gradbeništva, prostorskega in regionalnega načrtovanja, arhitekturnega ali krajinsko arhitekturnega oblikovanja. Dobro mora poznati različne metode in orodja, ki približajo njegove ugotovitve drugim ter pravni okvir, zakonska in druga določila, ki vodijo ravnanje v prostoru in narekujejo postopke za pripravo prostorskih načrtov.

V Sloveniji se je formalno izobraževanje za prostorskega načrtovalca doslej izvajalo na podiplomskem študiju, z uveljavitvijo novih študijskih programov pa bo poklic prostorskega načrtovalca mogoče pridobiti že po drugostopenjskem magistrskem študiju prostorskega načrtovanja. Za odgovorno opravljanje dela morajo načrtovalci v skladu z zakonom imeti visokošolsko izobrazbo, izkušnje in strokovni izpit, ki ga opravijo pri Zbornici za arhitekturo in prostor.

PROSTORSKI NAČRTOVALEC v sistemu urejanja nastopa v različnih vlogah in prevzema različne zadolžitve. Najpogosteje so načrtovalci samostojni ali zaposleni v zasebnih podjetjih. V tej vlogi morajo znati svetovati svojim naročnikom, usklajevati delo različnih strokovnjakov pri nastajanju prostorskih načrtov, izdelati osnutke in predloge različnih vrst načrtov, usklajevati različne interese po razvoju v prostoru.

Pogosto so načrtovalci zaposleni tudi na občini, kjer skrbijo za načrtovanje prostorskega razvoja občine v skladu s prostorskimi dokumenti in načrti ter ustrezno zakonodajo in skrbijo za pripravo in izvajanje prostorskih načrtov. Prostorski načrtovalci pa delajo tudi v državni upravi, na ministrstvih, uradih, inšpektoratih in drugih strokovnih službah, na regionalnih razvojnih agencijah in tudi v nevladnih organizacijah. Nekateri načrtovalci se ukvarjajo z raziskovalnim delom in proučujejo stanja in pojave v prostoru, ali pa poučujejo na fakultetah in univerzah, kjer pomagajo vzgajati nove strokovnjake s področja prostorskega načrtovanja.

Že ime pove, da mora prostorski načrtovalec izdelati načrte, ki so podlaga za izvedbo novih prostorskih ureditev oziroma za gradnjo objektov in izvedbo spremljajočih ureditev v realnem prostoru. Načrtovanje obsega različne prostorske ureditve: od urejanja stanovanjske enote in soseske, do načrtovanja razvoja naselja, območja, regije ali državne infrastrukture. Vse je treba prikazati na različnih kartografskih podlagah in načrtih.

V procesu izdelave načrta se naročniku, javnosti in drugim udeležencem predstavijo novo načrtovane ureditve. Za predstavitev ideje o ureditvi prostora uporabljajo prostorski načrtovalci različne tehnike – od prostoročnih skic do nazorno poenostavljenih načrtov, fotomontaž, ki so poskus predstavitve stanja v prostoru po izvedenem posegu. Eden od pogostih načinov predstavitve načrtovanega so prikazi referenčnih ureditev, drugje uspešno uresničenih rešitev. S pomočjo fotografij, slik ali risb se z že izvedenim predstavi učinke, ki jih želi doseči načrtovana ureditev. Za predstavitev načrta in ilustracijo prihodnjega stanja se lahko uporabi tudi tridimenzionalni prikaz kot sta maketa ali računalniška simulacija.

KARTA je risba, ki ponazarja stanje v prostoru. Risba ali grafični prikaz stanja v prostoru se izdelava v posebnem postopku z univerzalnimi znaki in načinom izrisa. Geodeti izdelujejo geodetske karte v različnih merilih. Merilo karte pove, kolikokrat manjše kakor v resnici je na karti predstavljeno stanje v prostoru. Način risbe in grafične opreme na posamezni karti je povezan z merilom prikaza: večje merilo pomeni več podrobnosti, prikazanih na karti.

NAČRT je tehnična risba, ki je namenjena predstavitvi novega posega. Izdelava se v merilu in na način, ki omogoča prikaze vseh potrebnih detajlov. Vsak od načrtov zahteva posebno kartografsko podlago, ki je primerna za prikaz nameravane prostorske ureditve. Kartografske podlage so različnih meril, vsebinskih podrobnosti in natančnosti. Za izdelavo strateških prostorskih načrtov uporabljamo topografske karte malih meril (1 : 1.000.000, 1 : 50.000, 1 : 25.000). Take karte prikazujejo večja območja in nimajo dovolj natančnih podatkov, da bi se na njih določale zelo natančne razmejitve prostora. Za izdelavo izvedbenih prostorskih načrtov pa uporabljamo karte velikih meril (npr. merilo 1 : 5000 za prikaz namenske rabe prostora in merilo 1 : 1000 za prikaz prostorskih ureditev v sklopu občinskih podrobnejših prostorskih načrtov ...)

Dodatne informacije:

O poklicih, ki se posredno ali neposredno ukvarjajo s prostorskim načrtovanjem, je več informacij dostopnih na spletnih straneh ljubljanske in mariborske univerze, drugih fakultet v Sloveniji ter spletnih strani Zbornice arhitektov in prostorskih planerjev Slovenije:

www.uni-lj.si in www.uni-mb.si
www.arhiforum.si

Področje urejanja prostora ni v pristojnosti Evropske unije (EU). Na tem področju zato države članice ne razvijajo skupne evropske zakonodaje, temveč na neformalni način sodelujejo na področjih teritorialne kohezije in urbanega razvoja. Sistem urejanja prostora je tesno povezan z družbenim in ekonomskim razvojem vsake od držav članic.

14. Kako pa Evropa

Področje urejanja prostora ni v pristojnosti Evropske unije (EU). Na tem področju zato države članice ne razvijajo skupne evropske zakonodaje, temveč na neformalni način sodelujejo na področjih teritorialne kohezije in urbanega razvoja. Sistem urejanja prostora je tesno povezan z družbenim in ekonomskim razvojem vsake od držav članic. Vsaka država članica suvereno upravlja svoj nacionalni prostor, kljub temu pa so Evropska komisija in države članice dejavne na področju teritorialnega povezovanja prek programov teritorialnega sodelovanja kot enega izmed ciljev evropske kohezijske politike.

V EU je zavedanje o pomenu integralnega pristopa za doseganje trajnostnega razvoja na celotnem ozemlju EU vse močnejše. Prva napoved nove vsebinske usmeritve sta bila dokument, ki so ga sprejeli ministri držav članic, pristojni za prostor, Evropske prostorske razvojne perspektive (krajše ESPD, 1999) in dokument Sveta Evrope Vodilna načela za trajnostni prostorski razvoj evropske celine (CEMAT, 2000). Dokumenta sta zaznamovala pridružitveno obdobje in sta s proučevanjem povezav med ekonomsko uspešnostjo in socialnim ter prostorskim razvojem vzpostavila osnove za poglobljeno teritorialno sodelovanje. V letu 2007 so bili sprejeti še Teritorialna agenda EU in Akcijski program za njeno izvajanje ter Leipziška listina o trajnostnih evropskih mestih, ki vključujejo usmeritve za EU in nacionalne ravni glede povezovanja sodobnih izzivov, globalizacije, podnebni in demografskih sprememb ter oskrbe z energijo s prostorskimi in urbanimi vidiki s ciljem dosežati ekonomsko, socialno in teritorialno kohezijo. Med pomembnejšimi programi EU je tudi ESPON (Evropsko omrežje za spremljanje prostorskega razvoja in teritorialne kohezije), ki je prvi začel z raziskavami prostora na evropski ravni. Na nacionalni ravni skušamo to dosežati s politiko prostorskega in regionalnega razvoja. Regionalna politika se osredotoča na spodbujanje razvojnih možnosti regij na osnovi njihovih notranjih potencialov, da bi dosegle primerljivo razvitost in kakovost življenja v primerjavi z drugimi regijami.

EU je eno gospodarsko najbolj uspešnih območij na svetu, vendar pa so razlike med posameznimi državami članicami zelo velike, posebno če gledamo njenih 250 različnih regij. Z drugimi besedami, vsi Evropejci nimajo enakih možnosti za uspeh, ko se soočijo z izzivi globalizacije. Vse je odvisno do tega, kje živijo: v uspešni ali slabo razviti regiji, na razvojno dinamičnem območju ali območju, ki razvojno nazaduje, v mestu ali na podeželju, na obrobju EU ali v njenem gospodarskem osredju. Doseganje večje zaposlenosti, konkurenčnosti podjetij, investicij v tehnologiji e-ekonomije je odgovornost ekonomistov ter nacionalnih in regionalnih oblasti. S kohezijsko politiko EU pomaga državam članicam doseči te cilje.

Poleg gospodarske in socialne kohezije je v Lizbonski pogodbi zapisan nov skupni cilj EU, to je teritorialna kohezija. Evropska komisija je izvedla posvetovanje z državami članicami in ugotovitve o teritorialni koheziji strnila v Zeleni knjigi o teritorialni koheziji (2008). Cilj teritorialne kohezije je zagotavljanje usklajenega razvoja vseh območij in omogočanje državljanom in oblastem na različnih ravneh, da kar najboljše izkoristijo njihove prostorske in druge potenciale. To pa pomeni, da je teritorialna kohezija sredstvo, s katerim lahko iz raznolikosti naredimo prednost in tako prispevamo k trajnostnemu razvoju celotne EU.

Najpomembnejši instrument, ki se na ravni EU vse bolj uveljavlja, za doseganje teritorialne kohezije je evropsko teritorialno sodelovanje, ki se udejanja v okviru kohezijske politike EU. Poleg strukturnih skladov obstajajo tudi programi teritorialnega sodelovanja, namenjeni posebnim programom za reševanje skupnih problemov, ki zadevajo celotno EU.

Strukturni skladi so namenjeni financiranju večletnih programov na različnih področjih delovanja, ki so za določeno programsko obdobje izdelani v partnerskem sodelovanju (angl. partnership) med regijami, državami članicami in Evropsko komisijo. Pri tem morajo upoštevati vodilne smernice (angl. strategic guidelines), ki so sprejete na ravni EU.

In za bolj radovedne ...

Za bolj radovedne smo pripravili še krajši izbor avtorjev in njihovih del, ki predstavljajo temelj za razumevanje prostorskega načrtovanja, hkrati pa so napisane na način, ki je razumljiv tudi laičnemu bralcu. Mnoga dela tujih avtorjev so prevedena tudi v slovenski jezik, kar dodatno olajšuje dostop do različnih informacij. Poleg tega vsaka izmed spodaj navedenih knjig nosi s seboj lastni seznam literature in drugih virov, iz katerih bo radovednejši bralec lahko izbral dodatne vire, ki ga bodo zanimali.

DOMAČI AVTORJI:

- Barbič, A. - urednica (1991) Prihodnost slovenskega podeželja, Prostor prebivalci, gospodarske dejavnosti, Dolenjska založba, Novo mesto
- Fister, Peter (1986), Umetnost stavbarstva na slovenskem, Cankarjeva založba, Ljubljana
- Gabrijelčič, Peter, Fikfak, Alenka (2002), Rurizem in ruralna arhitektura, univerzitetni učbenik, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana
- Kirn, Andrej (1992) Ekološka etika, Maribor
- Kos, Drago (2002) Praktična sociologija za načrtovalce in urejevalce prostora.
- Košir, Fedja (1993) Zamisel mesta, Slovenska matica, Ljubljana
- Koželj, Janez, Vodopivec, Aleš (1987) Iz arhitekture. Knjižna zbirka Krt, Ljubljana
- Kučan, Ana (1998) Krajina kot nacionalni simbol. Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Spekter, Ljubljana
- Mušič, Vladimir (1980) Urbanizem - Bajke in resničnost. Cankarjeva založba, Ljubljana
- Simoneti, Maja (1997) Mestne zelene površine. Znanstveno publicistično središče, zbirka Spektra, Ljubljana

TUJI AVTORJI:

- Camillo Sitte, 1889. City planning according to artistic principles (Camillo Sitte The Birth of modern city planning (Dover Books on Architecture)
- Choay, F. (1978) Urbanizam, utopija i stvarnost, Građevinska knjiga, Beograd
- Farr, Douglas (2007) Sustainable Urbanism. John Wiley and Sons.
- Howard, E. (1970) Garden Cities of Tomorrow, Faber and Faber LTD, London
- Kevin Lynch, 1961. The Image of the City. MIT Press, Cambridge, MA
- Le Corbusier (1974) Način razmišljanja o urbanizmu, Građevinska knjiga, Beograd, prva originalna izdaja 1946
- Leonardo Benevolo (2004) Mesto v zgodovini Evrope. Založba cf, Modra zbirka delajmo Evropo
- Lewis Mumford: Mesto v zgodovini, Državna založba Slovenije 1969
- Mc Harg, I. (1994) Design with Nature, The Natural History Press, Garden City, New York, prva izdaja 1969
- Planetizen's Contemporary debates on urban planning. (2007) Urban Insight, Island Press, USA
- Vester, F. (1991) Kriza prenaseljenih območij (o razvijanju ekosistemskega mišljenja), DZS, Ljubljana
- Waldheim, Charles (2006) The landscape urbanism reader. Princeton press

Dodatne informacije:

Več o delovanju EU na področju trajnostnega razvoja ter položaja Slovenije v EU je dostopno na spletnih naslovih:

http://ec.europa.eu/sustainable/docs/renewed_eu_sds_sl.pdf: Strategija za trajnostni razvoj Evrope

<http://www.evropa.gov.si/si/lizbonska-pogodba/>: Vladni portal z informacijami o življenju v Evropski uniji

<http://www.evropa.gov.si/si/vkljucevanje-v-eu/>: Slovenija v EU

http://europa.eu.int/index_sl.htmPortal Evropske unije

http://www.mop.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/mednarodni_dokumenti/
www.espon.eu

